

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання: заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри Г. П. Склад
(підпис, ініціали та прізвище)

«___» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «САКРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ
МІСТА ЄРУСАЛИМ ЯК ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ»

зі спеціальності 242 «Туризм»

освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи: Безух Дарина Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник: д. геогр. н., доц. Шуканов Павло Васильович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ САКРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ.....	6
1.1. Поняття та значення сакральної географії у розвитку туризму.....	6
1.2. Сакральні та географічні передумови розвитку туристичних дестинацій...	16
1.3. Місто Єрусалим як туристична дестинація в умовах просторової поляризації світового ринку туристичних послуг.....	29
РОЗДІЛ 2. САКРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ТУРИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСТА ЄРУСАЛИМ.....	39
2.1. Сакрально-географічні та туристичні особливості Ізраїлю.	39
2.2. Сакрально-географічні передумови та туристичні особливості сучасного міста Єрусалим..	48
2.3. Організація та забезпечення ефективного розвитку міста Єрусалим як туристичної дестинації.	58
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Сакральньо-географічний розвиток туристичної дестинації є важливим аспектом досліджень у галузі географії, культурології та туризму. Цей напрямок вивчення охоплює аналіз просторових та духовних вимірів, що впливають на формування та розвиток туристичних місць з сакральним значенням. У цій роботі розглянемо науково-теоретичні особливості, що лежать в основі досліджень сакральньо-географічного розвитку туристичних дестинацій. Туристичні дестинації відіграють ключову роль у розвитку індустрії туризму. Вони є місцями, які приваблюють туристів своєю унікальністю, культурним, природним, історичним чи іншим значенням. Для успішного управління і маркетингу туристичних дестинацій важливо мати чітке уявлення про їх загальне поняття та класифікацію.

Єрусалим, одне з найдавніших міст світу, є унікальною туристичною дестинацією з величезним історичним, культурним та релігійним значенням. Це місто, яке має велике значення для трьох світових релігій: іудаїзму, християнства та ісламу. Завдяки своїм численним святиням, багатій історії та культурному спадку, Єрусалим привертає мільйони туристів з усього світу.

Теоретичною основою для даного дослідження слугували праці таких науковців, як Божук Т. І., Гаєвський В. В., Логвин М. М., Любіцева О. О., Сайчук В. С., Смирнов І. Г., Тарасова В. В., Ткаченко Т. І., Шуканов П. В., Йосеф Авірам (Yosef Aviram), Філіп Шарпер (Philip Scharper), Майкл Еліас (Michael E. Elias), Фелікс Клюгер (Felix Kluger) тощо.

Мета дослідження – з'ясувати та обґрунтувати значення сакральньо-географічних передумов для розвитку Єрусалима як туристичної дестинації.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні **завдання**:

- розглянути науково-теоретичні основи вивчення сакральньо-географічного розвитку туристичної дестинації;

- проаналізувати сакральні та географічні передумови розвитку туристичних дестинацій;
- здійснити аналіз розвитку міста Єрусалим як туристичної дестинації в умовах просторової поляризації світового ринку туристичних послуг;
- охарактеризувати сакрально-географічні передумови та туристичні особливості сучасного міста Єрусалим;
- визначити організаційні особливості забезпечення ефективного розвитку міста Єрусалим як туристичної дестинації.

Об’єкт дослідження – розвиток міста Єрусалим як туристичної дестинації.

Предмет дослідження – сакрально-географічні передумови розвитку Єрусалима як туристичної дестинації.

Методи дослідження. У процесі роботи використовувалися методи науково-педагогічного дослідження, які відповідають меті й завданням, а саме: теоретичні (аналіз літературних джерел, порівняльний аналіз), що дозволили систематизувати теоретичні матеріали.

У першому розділі роботи розглянуто науково-теоретичні основи вивчення та характеристика сакрально-географічного розвитку туристичної дестинації. При цьому визнаєно, що сакральний туризм — це форма туризму, яка включає відвідування священних місць з метою духовного збагачення, паломництва або культурного досвіду людини. До сакрального туризму відносять переважно всі види туристичних послуг, що стосуються релігії, різноманітних містичних та незрозумілих явищ і традицій світу. Обґрунтовано значення міста Єрусалим як туристичної дестинації.

У другому розділі кваліфікаційної роботи здійснено дослідження сакрально-географічних передумов і туристичних особливостей розвитку сучасного Ізраїлю та міста Єрусалим. Автором роботи зазначено, що Єрусалим є унікальною сакрально-географічною дестинацією, яка має велике значення для представників трьох світових релігій. Його географічне

розташування, історичні особливості, топографія та численні святині роблять місто важливим центром релігійного туризму, паломництва і культурного обміну багатьох народів світу. Однак, для збереження цього унікального спадку необхідно враховувати політичні та соціальні виклики, а також забезпечувати сталий розвиток туризму і охорону відповідних сакральних об'єктів. Особлива увага приділяється в роботі дослідженню організаційних питань щодо забезпечення ефективного розвитку міста Єрусалим як туристичної дестинації.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних інформаційних джерел (37).

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ САКРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ

1.1. Поняття та значення сакральної географії у розвитку туризму.

Для вивчення методологічних основ науки доцільно використовувати результати дослідження О. Топчієва, який виділяє три основні етапи еволюції наукової картини світу: теологічний → фізичний → природничий [28, с. 18–19]. При цьому важливим елементом формування природничо-наукової картини світу є суспільно-географічні знання. На кожному етапі розвитку географії та науки в цілому використовуються різні методи дослідження та методологічні орієнтири пізнання світу. Один з таких підходів передбачає проведення географічних досліджень в контексті розвитку сакральної науки. Її складовою частиною історично є сакральна географія, яка відображає сприйняття різних проявів простору з точки зору взаємозв'язку суб'єкта і священного об'єкта. Індоевропейське коріння сакральності пов'язані з такими значеннями як «святкувати, святити, освячувати». У давньоруському розумінні сакральність асоціюється з поняттями «святий», «святковий», «святина» [29]. В сучасному значенні «сакральний» передбачає зв'язок відповідного об'єкта з релігійно-шанобливою, божественною і дорогою святиною. Відповідно, сакралізація об'єкту передбачає надання предметів, явищ і людям священного, релігійного змісту.

Багато аспектів сакрально-географічних досліджень відзначені в роботах таких українських вчених як Ю. Завгородній, О. Любіцева, К. Мезенцев, С. Павлов, І. Ровенчак, С. Хведченя, О. Шаблій, Г. Швебс, Л. Шевчук та ін. Зокрема, на початку 90-х років XX ст. термін «сакральна географія» у вітчизняній науковій літературі вперше використав О. Шаблій, який обґрунтував географічність релігійної сфери [14, с. 241–243]. Як відомо, географічні аспекти вивчення релігійного життя такі ж давні, як і

країнознавчі дослідження, вони сходять до часів Страбона і Геродота [23, с. 10]. Одним з акцентів сучасних досліджень в цій галузі є увага науковців на пізнанні сучасних взаємозв'язків сакральної географії та розвитку паломницького туризму в світі та Україні, що має вагоме практичне значення [16, с. 292].

У той же час сакрально-географічні дослідження проводяться в основному на рівні опису релігійно-конфесійного складу населення того чи іншого регіону, а також відповідних культових споруд. Дуже слабо розроблено понятійно-термінологічний апарат (за винятком досліджень І. Ровенчака в аспекті географії культури) і майже відсутнє методологічне обґрунтування подальшого розвитку сакральної географії, в якості якого доцільно, на наш погляд, спиратися на концепцію традиціоналізму і принцип всеєдності. Для цього ми розглядаємо історичні особливості та закономірності зародження географічних знань в аспекті формування теологічної картини світу. Даному етапу відповідає сакральне пізнання буття як системної єдності матерії та її духовної сутності. Французький соціолог Е. Дюркгейм (1858–1917) стверджував, що через сакральне проявляється природна і духовна природа як основа людства, що відображає його суспільно-колективістську сутність на противагу індивідуалістичному існуванню.

Сакральна географія — це галузь знань, яка досліджує просторові аспекти священних місць, їх розташування, значення та вплив на людську культуру і суспільство. Вона охоплює вивчення місць поклоніння, релігійних споруд, святинь, а також ландшафтів, що мають духовне або символічне значення.

Теоретичні підходи до вивчення сакральної географії.

1. Культурно-історичний підхід:

- Аналізує історичний контекст виникнення та розвитку сакральних місць.

- Досліджує культурні традиції та релігійні вірування, що впливають на формування сакральних ландшафтів.

2. Географічний підхід:

- Вивчає розташування сакральних місць у просторі.
- Аналізує географічні особливості, які можуть впливати на вибір місць для сакральних об'єктів.

3. Соціологічний підхід:

- Досліджує взаємодію між суспільством і сакральними місцями.
- Аналізує, як сакральні місця впливають на соціальні структури та взаємини в суспільстві.

4. Економічний підхід:

- Розглядає економічні аспекти розвитку туристичних дестинацій з сакральним значенням.
- Аналізує вплив туризму на місцеву економіку та розвиток інфраструктури [17].

Сакральний туризм та його вплив на туристичні дестинації.

Сакральний туризм — це форма туризму, яка включає відвідування священних місць з метою духовного збагачення, паломництва або культурного досвіду людини. Він має значний вплив на розвиток туристичних дестинацій, зокрема:

1. Культурний вплив:

- Підтримка та збереження культурної спадщини.
- Підвищення рівня культурної обізнаності та взаєморозуміння між туристами і місцевим населенням.

2. Економічний вплив:

- Створення нових робочих місць.
- Розвиток інфраструктури та сервісів для туристів.

3. Соціальний вплив:

- Зміцнення місцевих громад через залучення їх до туристичної діяльності.

- Підтримка соціальної стабільності та гармонії [17].

Аналізуючи процеси трансформації світового ринку туристичних послуг, необхідно враховувати геоекономічні аспекти глобалізації та функціональні можливості сучасних національних суспільно-географічних систем (СГС). За висловом Ф. Броделя, світ-економіка зачіпає певну частину географічного простору, як територіально і соціально-економічно самостійну та самодостатню систему, в якій внутрішні зв'язки між складовими елементами надають їй певну органічну єдність. У цілому геоекономіка базується на принципі: «конкретне історичне місце застосування економічних моделей на практиці впливає на всю економічну систему, підлаштовуючи її під унікальне цивілізаційне середовище. Таким чином, в будь-які економічні моделі вносяться суттєві корективи, що роблять кожну економічну систему унікальною». При цьому виділяються геостратегічні центри інтеграції, які є своєрідною основою для консолідації зацікавлених національних економік і суверенних держав. Очевидно, що глобальний цивілізаційний простір формується з урахуванням домінуючого впливу трьох торгово-економічних зон: Північноамериканської, Західноєвропейської та Азіатсько-Тихоокеанської. Геоекономічним центром Північноамериканської зони є США, а інтеграційним ядром – об'єднання НАФТА. В основі Західноєвропейської зони своєрідний блок Німеччини та Франції, а на інтеграційному рівні – Європейський Союз, як прообраз майбутніх Сполучених Штатів Європи. У Азіатсько-Тихоокеанській зоні довгий час домінувала Японія, але в останні роки лідерські перспективи поступово переходять до Китаю, який стає все більш привабливим не тільки для держав АСЕАН, а й для інших ринків Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Одним з важливих символів економічного і психологічного впливу є такий показник як Валовий внутрішній продукт (ВВП, GDP). За його допомогою у багатьох людей складається враження, що основою світового розвитку є тільки ті країни, в яких цей показник найбільший, особливо якщо його розглядати у співвідношенні частки держави до всього іншого світу. В

результаті формується викривлене уявлення про сучасну цивілізацію і значущість різних народів у розвитку нашої планети. Умовно це можна відобразити за допомогою карти-анаморфози за обсягом ВВП країн світу (за паритетом купівельної спроможності національних валют) і з урахуванням цього показника на душу населення (рис. 1,1).

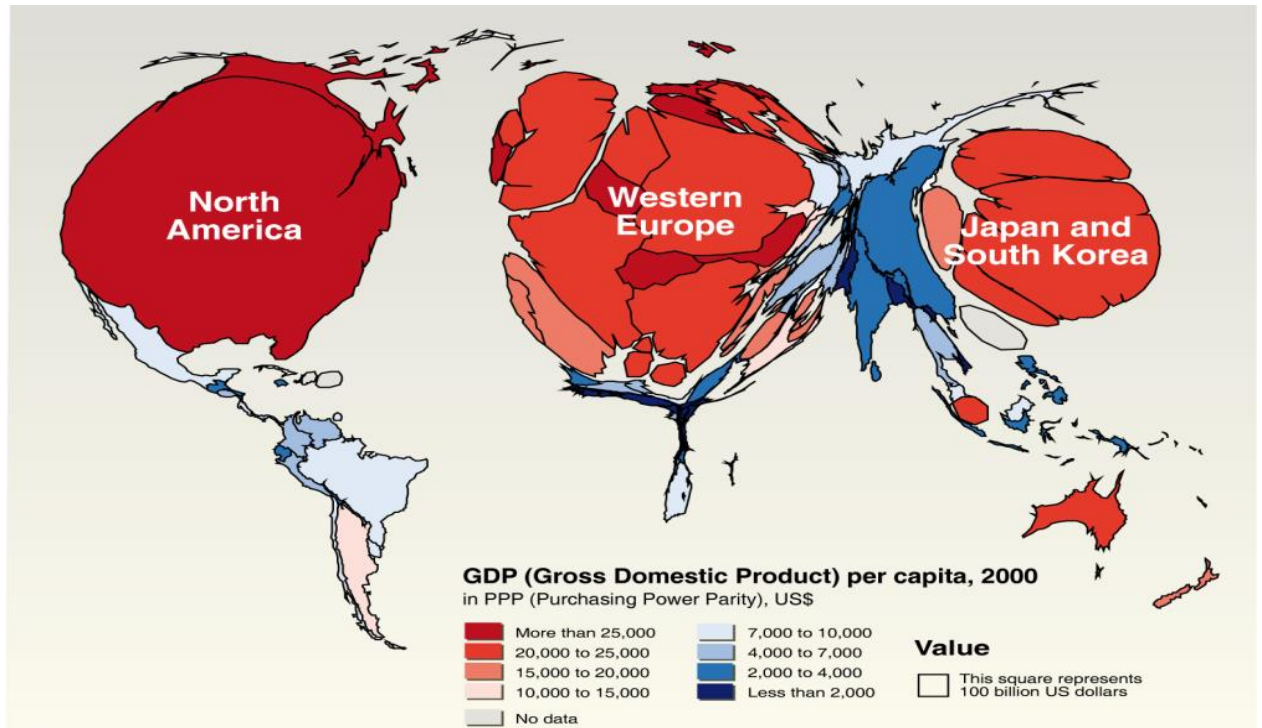

Рис. 1.1. Найважливіші гео економічні макрорегіони світу на карті-анаморфозі [31].

Сутність і значення сакральних категорій в туризмі.

Духовна сфера людини завжди відчувала енергію та специфічні стани завдяки впливу енергії так званих «місць сили», культових та археологічних об'єктів, сакрального мистецтва та архітектури, сакральних образів та символів, сакральних текстів, музичних звуків та сакральних дій. Глибоко віруючі люди вважають найголовнішим у житті взаємозв'язок, спілкування з Вищими Космічними Силами, Світовим Розумом, Богом.

З появою релігійно-сакрального туризму у людей з'явилася можливість ознайомитися з найвищими священним цінностями та дивовижними заповітними сокровенними таємницями, а також наблизитися до Бога, відчути його благодать, отримати сподівану допомогу. Сакральний

туризм є одним із найстаріших і, водночас, одним із найновіших різновидів туризму. Початок сучасного сакрального туризму для країн західного світу належить до 1980-х років. Коріння сакрального туризму походить від паломництва, (подорожі) з метою поклоніння святим і священно значимим місцям світу [28].

Під сакральним туризмом розуміють духовно-екологічні маршрути та тури сакральними місцями, з відвідуванням релігійних культових та археологічних об'єктів (кургани, мегаліти, наскальні малюнки, храми тощо). Розвитку його популярності сприяла наявність релігійних святинь, пам'яток духовної культури та сакральної природи, духовно-моральний стан населення. До сакрального туризму відносять переважно всі види туристичних послуг, що стосуються релігії, різноманітних містичних та незрозумілих явищ і традицій світу. Тому в релігійному туризмі актуальним є розгляд сутності сакральних понять та категорій, таких як: сакральне, сакралізація, десакралізація, ресакралізація, сакральний простір, сакральні об'єкти, сакральне мистецтво, сакральна архітектура, сакральний образ, сакральні символи, сакральний час, сакральні тексти, сакральні дії.

Релігійний туризм може стимулювати розвиток інших видів туризму, таких як екотуризм, агротуризм, етнотуризм, що дає можливість місцевим громадам диверсифікувати свою економіку. Наприклад, туристи, які відвідують релігійні місця, можуть також цікавитися природними парками, сільськими господарствами або етнографічними музеями. Це сприяє розвитку комплексних туристичних маршрутів, що включають різноманітні елементи культури та природи України, створюючи додаткові можливості для залучення туристів [16, с. 87].

Таблиця 1.1.

Вплив релігійного туризму на соціокультурне життя та економіку України.

Аспекти	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Збереження культурної спадщини	Реставрація та консервація історичних та релігійних пам'яток;	Надмірне відвідування може спричинити знос пам'яток та

	фінансування з боку паломників та туристів	інфраструктури
Економічний розвиток	Створення нових робочих місць; розвиток інфраструктури; залучення державних та приватних інвестицій	Залежність місцевої економіки від туризму; сезонні коливання доходів
Збереження та популяризація традицій	Інтерес до народних звичаїв, ремесел та кухні; зростання попиту на традиційні продукти та сувеніри	Комерціалізація культурних традицій; втрата автентичності
Соціальний розвиток	Підтримка місцевих громад; покращення якості життя за рахунок розвитку інфраструктури	Надмірна комерціалізація релігійних місць може призвести до соціальних конфліктів
Екологічний вплив	Стимулювання розвитку екотуризму та агротуризму	Пошкодження навколишнього середовища через надмірне відвідування
Міжкультурний діалог	Підвищення толерантності та взаєморозуміння між різними культурами	Можливі культурні непорозуміння та конфлікти

Релігійно-пізнавальний туризм спрямований на ознайомлення з релігійною історією, культурою та традиціями. Цей вид туризму може включати відвідування храмів, монастирів, релігійних музеїв, участь у релігійних фестивалях та урочистостях. Релігійно-пізнавальний туризм сприяє поширенню знань про різні релігії та культури, збагаченню духовного та культурного досвіду туристів. В Україні багато релігійних пам'яток, які представляють різні конфесії: православні, католицькі, протестантські храми, синагоги, мечеті. Наприклад, туристи можуть відвідати такі визначні місця, як Софійський собор у Києві, Успенський собор у Львові, Вірменський собор у Львові та багато інших.

Таблиця 1.2.

Характеристика основних форм релігійного туризму.

Форма релігійного туризму	Мотивація та цілі	Особливості
Паломництво	Поклоніння, духовне очищення, виконання релігійних обрядів	Відвідування святих місць, участь у релігійних службах, виконання релігійних практик
Релігійно-пізнавальний туризм	Ознайомлення з релігійною історією, культурою та традиціями	Відвідування храмів, монастирів, релігійних музеїв, участь у релігійних фестивалях та урочистостях
Релігійно-оздоровчий туризм	Оздоровлення та зцілення	Відвідування святих джерел, купання в них, прийом молитов та інші релігійні практики
Релігійно-етнічний туризм	Знайомство з життям та культурою етнічних груп, які сповідують певну релігію	Відвідування етнічних сіл, участь у традиційних обрядах та фестивалях, дегустація національної кухні
Релігійно-езотеричний туризм	Духовний розвиток та самопізнання	Медитації, йога, участь у духовних практиках та ретритах

Сакральне (від лат. священне, присвячене богам) - все те, що має відношення до Божественного, релігійного, небесного, потойбічного, містичного. Сакральне наділене Божою благодаттю (релігійна віра, таїнства, церква, особи зведені в священицький сан, об'єкти, речі і дії, що відносяться до релігійного культу). Сакральне означає внутрішній, священний, святий, потаємний, духовний, особистий світ людини, групи людей, суспільства. Сакральне включає не лише сферу релігійного, а й широкий спектр уявлень, що відносяться до магії, езотерики.

Сакралізація -любий процес або дія набуття святенності, наповнення сакральним характером, зворотний процес має назву десакралізації, також можливе повторне набуття сакральності, що було десакралізоване - ресакралізація [2]. Релігійний підхід до сакралізації в першу чергу пов'язаний

з дивами, видіннями, діяннями засновників релігій або святих, а також із центрами духовного життя. Це характеристика речей, істот, явищ, що стосуються релігійного культу, церковних таїнств, поклоніння чи найвищих ідеалів.

Сакральні об'єкти - це об'єкти, що мають як матеріальний вимір (сакральне місце, «місце сили») так і духовний (святе, священне місце), які певним чином впливають на людину. Сакральними можуть бути будь-які сакралізовані природні об'єкти (вершини гір, скелі, долини, урочища, печери, гаї, дерева, ріки, озера, джерела, водоспади та ін.), що визнані священними і використовуються для здійснення культових (ритуальних) дій. До рукотворних святинь належать храми, ікони, місця, пов'язані з принесенням жертв, місця погребіння; також різні речі, що належали святим та з часом стали реліквіями [3]. Сакральне мистецтво (музичне, образотворче, літературне) - це символічне мистецтво на релігійну тематику, що тісно пов'язане з вірою в Бога, з релігійними обрядами, релігійним життям, символізмом божественної сили: всі художні предмети, які стосуються богослужіння, переважно церковне начиння (ікони, картини, полотна на склі та ін.). Це в основному стосується й архітектурного образу і внутрішнього оздоблення церковного мистецтва. Завдання сакрального мистецтва полягає у тому, щоб піднести рух душі над рухом розуму. Завдяки впливу сакрального мистецтва духовна людина завжди відчувала енергію та специфічні стани [4]. Сакральний образ - комплекс уявлень про існування святих, чим церква впливає на свідомість людини, змушує переживати таємничу присутність надприродного, божественного; завдяки слову, пронизує душу й серце особистості. Сакральний образ сфокусовано в іконах, в яких уявлення про святих перетворюються в чуттєво-доступні форми (візуальні, слухові, тактильні). Сакральні символи є найважливішим медіатором сакрального, що відіграють роль стимулятора для виникнення ідеї у свідомості людини. Використовують для приховування зображення під символами (голуб, риба, змія, дракон, пальма тощо.) щоб приховану ідею

уберігати від зневаги ворогами. Сакральне - з релігійної точки зору, є невидимим та може передаватися тільки завдяки символічним формам. Символ - це не просто будь-який знак, це образ, що має форму і наділений значенням. Містичні символи поділяють на особисті (атрибути богів, священні рослини і тварини) і абстрактні, зазвичай це прості геометричні фігури (хрест, трикутник, коло, квадрат) чи їхні комбінації. За допомогою мови символів виражається почуттєве сприйняття людиною навколишнього світу. Музичний звук (символ) символізує причетність до вічного. Його спосіб існування - час. Тому співу священних віршів у світових релігіях завжди було приділено особливу увагу. Спів віршів священних Вед, спів псалмів сприяють концентрації душі на священному об'єкті, входженні її у чисту суть, що не потребує у свого вираження якихось просторових символів. Часовість відносно сакрального є символічним виміром вічності. Всі часові види мистецтва більш причетні до вічності, ніж словесні або пластичні. Цей «часовий» символ є засобом протистояння силам зла, силам руйнування, хоча сам по собі час є не що інше, як здійснення цього руйнування. Сакральні тексти містять основи релігійного вчення і можуть бути об'єктом поклоніння. Читаючи або слухаючи літературні твори сакрального мистецтва, людина збагачує свій духовний світ, формує власні погляди тощо. Сакральні дії - це, як правило, богослужіння та релігійні обряди. Основна їх перевага в синергетичних ефектах сакральних програм, що формують культуру та духовності, здійснюють виховну роботу, спрямовану на молоде покоління. Отже, загальною основою сакрального туризму є вірування, що молитва або обряд, пов'язані з певним місцем їх здійснення, природним чи рукотворним об'єктом, що має відношення до божества або певного явища. Інститутам, що займаються туристичною діяльністю в регіоні, необхідно усвідомлення відмінностей, що існують між паломництвом, релігійним та сакральним туризмом. На відміну від масового туризму, основна перевага сакрального туризму полягає не в отриманні прямої економічної вигоди, а в синергетичних ефектах сакральних програм.

Йдеться про формування культури та духовності, виховної роботи, спрямованої на молоде покоління [27].

1.2. Сакральні та географічні передумови розвитку туристичних DESTИНАЦІЙ.

Туристична DESTИНАЦІЯ — це конкретна територія або місце, яке відвідують туристи для відпочинку, рекреації, культурного збагачення, лікування, спортивних занять або інших видів активності. DESTИНАЦІЇ можуть включати міста, регіони, країни або конкретні об'єкти (наприклад, національні парки, музеї, пляжі, гірськолижні курорти).

Основні характеристики туристичної DESTИНАЦІЇ:

1. **Привабливість:** Наявність унікальних природних або культурних ресурсів, які приваблюють туристів.
2. **Доступність:** Зручне транспортне сполучення та інфраструктура, що полегшує доступ до DESTИНАЦІЇ.
3. **Інфраструктура:** Розвинена мережа готелів, ресторанів, розважальних закладів та інших сервісів.
4. **Імідж та репутація:** Визнання та популярність серед туристів [17].

Туристичні DESTИНАЦІЇ можна класифікувати за різними ознаками, такими як географічне розташування, тип туризму, сезонність тощо. Нижче наведені основні типи класифікації туристичних DESTИНАЦІЙ.

1. За географічним розташуванням:

- **Міські DESTИНАЦІЇ:** Великі міста та мегаполіси (наприклад, Париж, Нью-Йорк, Токіо).
- **Сільські DESTИНАЦІЇ:** Сільські місцевості, аграрні регіони (наприклад, Прованс у Франції, Карпати в Україні).
- **Приморські DESTИНАЦІЇ:** Прибережні території, курорти на морських узбережжях (наприклад, Мальдіви, Канари).
- **Гірські DESTИНАЦІЇ:** Гірські райони, курорти для зимових видів спорту (наприклад, Альпи, Карпати).

2. За типом туризму:

- **Культурний туризм:** Міста та місця з багатою історичною та культурною спадщиною (наприклад, Рим, Київ, Афіни).
- **Екотуризм:** Природні заповідники, національні парки, екологічно чисті зони (наприклад, Амазонка, Байкал).
- **Оздоровчий туризм:** Курорти з мінеральними водами, лікувальні комплекси (наприклад, Карлові Вари, Трускавець).
- **Пригодницький туризм:** Місця для активного відпочинку та екстремальних видів спорту (наприклад, Гімалаї, Альпи).

3. За сезонністю:

- **Цілорічні дестинації:** Місця, що приваблюють туристів протягом усього року (наприклад, Лондон, Барселона).
- **Сезонні дестинації:** Місця, що мають високу привабливість у певні сезони (наприклад, зимові курорти в Альпах, літні курорти на Середземномор'ї).

4. За мотивацією відвідування:

- **Рекреаційні дестинації:** Місця для відпочинку та релаксації (наприклад, Гаваї, Мальдіви).
- **Паломницькі дестинації:** Священні місця для релігійних паломництв (наприклад, Єрусалим, Мекка).
- **Ділові дестинації:** Міста та регіони, що є центрами ділової активності та проведення конференцій (наприклад, Нью-Йорк, Франкфурт).

Сьогодні кожна держава зацікавлена у створенні конкурентоспроможного туристичного бізнесу. При плануванні та прогнозуванні розвитку туристичного комплексу увага зосереджується на економічних та географічних питаннях, вирішенням яких необхідне у зв'язку з розбудовою соціально-орієнтованої економіки: розвиток туризму в периферії районів, розвиток інфраструктури в природних рекреаційних зонах, залучення в туристичну діяльність невеликих населених пунктів. В результаті генерується потреба економіки туризму в актуалізації

географічного аспекту, і навпаки – рекреаційна географія потребує розробки економічних методів. Взаємозв'язок економіки та географії у сфері туризму є передумовою розвитку інтегрованого навчання економіки туризму. Поява нового напрямку дисципліни датується другою половиною ХХ ст. Виділення геоekonomіки туризму в окрему галузь не тільки базується на сучасних тенденціях розвитку економічних і географічних наук туризму, але й закріплюється об'єктивними потребами в створенні методологічної основи для оптимізації туристичного комплексу України.

У новій редакції Закону України «Про туризм» зазначається, що «туристична дестинація – місце призначення туристичної подорожі (туристичної поїздки, туру, екскурсії), місце відвідування (територія, місцевість, місто, населений пункт, туристичний центр) особами, які не проживають постійно в даній місцевості і не належать до категорії місцевого населення» [10]. Туристична дестинація – географічний простір (держава, регіон, місто чи село), як певна ціль подорожей туристів або сегменту відпочиваючих, який має для цього інфраструктуру для розміщення, харчування, розваг, пізнавальної та оздоровчої діяльності, являючи собою суб'єкт конкуренції на ринку туризму та стратегічний об'єкт підприємництва.

Туристична дестинація має внутрішню структуру. Вона може бути товарною, регіональною та соціально-економічною. Товарна структура дестинації знаходиться шляхом стратифікації дестинації за ознакою окремих організацій туристичної індустрії в єдині технологічні цикли обслуговування туристів або кластери. Регіональна структура характеризується розміщенням окремих індустріальних вузлів, природно-рекреаційних комплексів, пам'яток, туристичних та екскурсійних маршрутів. Соціально-економічна структура дестинації являє собою різні галузі, які входять до туристичної дестинації: готельний бізнес, громадське харчування, роздрібна торгівля, транспорт та інше. Найповнішу типізацію туристичних дестинацій подає Т. І. Ткаченко, класифікуючи їх за різними ознаками (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Класифікація туристичних дестинацій (за Т. І. Ткаченко).

Ознака	Види (типи) дестинацій
1. За масштабами	Туристичний регіон, країна, адміністративно-територіальна одиниця країни, туристичний об'єкт
2. За стадією життєвого циклу	Дестинація, що народжується, що розвивається, зростаюча, рецесійна, стагнаційна, відроджувальна (комунікативна); вмираюча
3. За видами туризму	Екологічний, сільський, природний, зелений, пізнавальний, освітній, культурний, воєнний, інші
4. За цілями подорожі	Комплексна, дозвілєва, спортивна-оздоровча, лікувальна, рекреаційно-оздоровча, ділова (службова, бізнес), спеціалізована (релігійна, пізнавально-просвітницька тощо)
5. За ресурсною	Природна, штучна, змішана
6. За станом розвитку	Реальна, перспективна, планова, прогнозована
7. За ступенем навантаження	Слабко навантажена, оптимально навантажена, максимально навантажена, перенавантажена
8. За рівнем агрегації	Мала, велика
9. За ступенем агломерації	Проста, складна
10. За категорією споживачів	Молодіжна, сімейна, універсальна

Ієрархічна типологія передбачає, що кожен тип дестинацій представляє собою структурний елемент іншого. Її можна представити наступними типами дестинацій: континент; міжнародний регіон (частина континенту або континентів); країна; туристичний регіон (район, зона); туристичний центр або місцевість (місто, курорт, національний парк тощо); атракційний пункт. Прикладом континенту є Євразія; міжнародного регіону – Центрально-Східна Європа; країни – Україна; туристичного регіону – Вінницька область; туристичної місцевості – бальнеологічний курорт; атракційного пункту – інфраструктурний вузол у м. Хмільник, представлений мережею санаторіїв, закладами ресторанного господарства, пляжем, пунктами прокату спорядження для водного відпочинку і туризму, автостоянкою.

Туристична дестинація складається з ряду компонентів, які взаємодіють між собою, створюючи комплексне туристичне середовище. Основні компоненти включають:

1. Природні ресурси:
 - Природні ландшафти (гори, ліси, озера).
 - Кліматичні умови.
 - Біорізноманіття (флора і фауна).
2. Культурно-історичні ресурси:
 - Архітектурні пам'ятки.
 - Музеї, галереї, історичні місця.
 - Традиції, фестивалі, місцева кухня.
3. Інфраструктура:
 - Транспортна мережа (дороги, аеропорти, залізничні вокзали).
 - Готелі, ресторани, кафе.
 - Розважальні заклади, торговельні центри.
4. Послуги:
 - Туристичні агентства і туроператори.
 - Гіди та екскурсівисти.
 - Інформаційні центри для туристів.
5. Управління та маркетинг:
 - Органи місцевої влади та управління туризмом.
 - Маркетингові стратегії та промоції.
 - Брендування дестинації.
6. Соціальні та економічні фактори:
 - Місцеве населення та його ставлення до туризму.
 - Рівень економічного розвитку.
 - Безпека та правопорядок [18].

Життєвий цикл туристичної дестинації можна представити у вигляді моделі, що складається з кількох етапів. Ця модель описує розвиток дестинації від її відкриття до можливого занепаду.

1. Відкриття (Involvement):
 - Виявлення дестинації як потенційно привабливої для туристів.
 - Початковий інтерес з боку невеликої кількості туристів.
 - Мінімальні інвестиції в інфраструктуру.
2. Розвиток (Development):
 - Зростання популярності дестинації.
 - Активні інвестиції в розвиток інфраструктури та послуг.
 - Залучення великих туроператорів.
3. Розквіт (Consolidation):
 - Дестинація досягає піку популярності.
 - Масове відвідування туристами.
 - Максимальна використання ресурсів та інфраструктури.
4. Стабілізація (Stagnation):
 - Досягнення стабільного рівня відвідуваності.
 - Вичерпання ресурсів і можливостей для подальшого розвитку.
 - Можливі ознаки перенасичення та зниження якості послуг.
5. Занепад або оновлення (Decline or Rejuvenation):
 - Занепад: зниження кількості туристів, погіршення інфраструктури, негативний імідж.
 - Оновлення: активні зусилля для модернізації та перетворення дестинації, нові інвестиції, ребрендинг [18].

Вважається, що першою туристичною дестинацією стало місто Лафборо, куди у 1841 році Томас Кук відправив 570 прихильників тверезого способу життя на кварталний з'їзд Асоціації непитущих південних графств центральної Англії. Саме тоді в програмі туру було вперше зазначено "destination", тобто місце призначення подорожі. Вперше термін "дестинація" використав у 1979 році датський вчений Н. Лейпер для позначення "певної географічної території, що є привабливою для мандрівників". Він визначив туристичну дестинацію найістотнішою компонентою системи туризму, яка одночасно формує й задовольняє туристичний попит. Подальші дослідження

дозволили деталізувати це поняття, виділивши його складові елементи. Так, вчені з Датської академії туризму О. Йоргенсен, К. Купер і Д. Флетчер запропонували модель "чотири А", яка згодом трансформувалася у модель "шість А", в якій дестинація розглядається як взаємозв'язок наступних компонентів:

- attractions (атракції) – туристичні ресурси природного або штучного походження, що приваблюють туристів;
- accessibility (доступність) – розвиток транспортних та комунікаційних зв'язків;
- amenities (зручності) – наявність підприємств інфраструктури туризму, що пропонують якісні послуги і товари;
- ancillary services (посередники та допоміжні служби) – наявність посередницьких підприємств, що забезпечують виробництво й реалізацію туристичного продукту (банки, лікарні і т.д.);
- activities (організація діяльності туристів) – наявність підприємств, що забезпечують реалізацію мети подорожі туриста (рекреація, виставки і т.д.);
- available packages (пропозиція готового туристичного продукту) – наявність підприємств, що пропонують сформований туристичний продукт відповідно до попиту (туристичні оператори, агенти, бюро подорожей та екскурсій, аматори і т.д.). Саме наявність всіх цих елементів забезпечує пропозицію комплексного туристичного продукту та максимальну реалізацію мети подорожі кожного туриста [25].

Дестинації є основними зонами концентрації туристичних потоків. Типізація дестинацій є основою для розробки ефективної системи управління ними. Сьогодні існує багато підходів до визначення типів дестинацій за різними ознаками. В. К. Кіптенко пропонує класифікацію дестинацій за їх прийнятною здатністю на два типи [8]:

- зони, які можуть прийняти велику кількість туристів, не завдаючи шкоди їх туристичній цінності;

- зони, які можуть прийняти обмежену кількість туристів не вище допустимого рівня для екологічного та естетичного стану довкілля (гірські курорти, морські узбережжя та ін.).

Прикладами DESTИНАЦІЙ в Україні є "Кам'янець-Подільська фортеця" як туристичний об'єкт-дестинація, Національний дендрологічний парк "Софіївка" як екологічна дестинація, культурно-історична дестинація "Чернігів стародавній", екологічна та зелена дестинація "Українська Венеція", спортивно-оздоровча дестинація "Буковель", релігійна дестинація "Свято-Успенська Почаївська лавра", екологічна та сільська дестинація "Дунайські плавні", культурологічна дестинація "Історичний центр Львова", "Шевченківський національний заповідник" як освітня та екологічна дестинація тощо.

У процесі еволюції кожна туристична дестинація проходить свій життєвий цикл. В середньому він триває не менше 20-25 років. За аналогією до життєвого циклу будь-якого товару, умовно виділяють 7 етапів розвитку туристичної дестинації:

1-й етап – відкриття. Привабливість дестинації пов'язана з її незайманістю, а кількість туристів є незначною у зв'язку з важкодоступністю та нерозвиненістю туристичної інфраструктури.

2-й етап – зростання. Місцева влада вживає заходів щодо залучення туристів, реклами дестинації, в результаті чого зростають туристичні потоки, формується туристичний сезон та відповідна інфраструктура.

3-й етап – розвитку. Стрімке зростання туристичних прибуттів, у зв'язку з чим у "високий сезон" кількість туристів досягає або й перевищує кількість місцевих жителів. При цьому інфраструктура не справляється з обсягом прибуттів й виникає необхідність у більш детальному плануванні та управлінні розвитком дестинації.

4-й етап – становлення. Темпи приросту туристів поступово знижуються, хоча кількість туристів все ще залишається значною.

Дестинація вже повністю оснащена всім необхідним для задоволення потреб туристів.

5-й етап – стагнації. Кількість туристичних прибуттів знижується. Інтерес до дестинації зменшується, вона існує в основному за рахунок постійних туристів.

6-й етап – спаду. Дестинація стає неконкурентоспроможною, оскільки туристи хочуть відвідувати цікаві, незвичайні, а не типові місця. Інфраструктура переобладнується для інших цілей. На цьому етапі керівництво може прийняти рішення про відродження дестинації.

7-й етап – відродження. Перепрофілювання дестинації, пошук нового фактора привабливості, застосування знижок з метою залучення нових туристів [19].

Тривалість того чи іншого етапу життєвого циклу дестинації залежить від багатьох умов: туристичного потенціалу території, її доступності, сезонних коливань та ін. Продовжити життєвий цикл дестинації можна шляхом розширення мотивів подорожей, здійснення ефективної туристичної політики, орієнтованої на інновації тощо. Сьогодні в Україні формування дестинацій пов'язано з трансформаційними процесами в економіці країни та її інтеграцією до світового економічного простору. Щодо місця на світовому туристичному ринку, то Україна є складовою Європейського туристського макрорегіону.

Формування туристичних дестинацій залежить від комплексу передумов, які можна поділити на природні, соціально-економічні та культурно-історичні.

1. Природні передумови:

- Кліматичні умови: М'який клімат, відсутність екстремальних погодних умов сприяють привабливості дестинації (наприклад, середземноморські курорти).

- Природні ландшафти: Гори, озера, ліси, пляжі та інші природні об'єкти є важливими факторами для розвитку туризму (наприклад, Альпи, Карпати).

- Біорізноманіття: Унікальні види флори і фауни, природні заповідники, національні парки приваблюють еко-туристів (наприклад, Амазонка, Галапагоські острови).

2. Соціально-економічні передумови:

- Розвинена інфраструктура: Наявність сучасних транспортних, готельних та ресторанних послуг, а також медичних установ.

- Економічна стабільність: Рівень економічного розвитку країни або регіону, що впливає на інвестиції в туристичний сектор.

- Політична стабільність і безпека: Відсутність конфліктів, низький рівень злочинності, сприятливі умови для туристів.

3. Культурно-історичні передумови:

- Історичні та культурні пам'ятки: Замки, музеї, храми, археологічні об'єкти, що мають значну культурну цінність (наприклад, Київська Лавра, Піраміди Гізи).

- Традиції та фестивалі: Унікальні культурні традиції, свята та фестивалі, які приваблюють туристів (наприклад, карнавал у Ріо-де-Жанейро, Октоберфест у Мюнхені).

- Кухня і гастрономія: Місцева кухня, кулінарні традиції та гастрономічні фестивалі.

Макрорегіональні особливості формування туристичних дестинацій визначаються унікальними природними, економічними та культурними характеристиками кожного макрорегіону [31].

1. Європа:

- Культурний туризм: Велика кількість історичних міст та культурних пам'яток (наприклад, Париж, Рим, Прага).

- Розвинена інфраструктура: Високий рівень розвитку транспортної та туристичної інфраструктури.

- Різноманітність ландшафтів: Гірськолижні курорти, пляжі, озера та ліси (наприклад, Альпи, Середземномор'я).

2. Північна Америка:

- Природні дестинації: Національні парки, гірські та приморські курорти (наприклад, Великий Каньйон, Єллоустоун).
- Мегаполіси: Великі міста з розвиненими туристичними послугами (наприклад, Нью-Йорк, Лос-Анджелес).
- Культурні заходи та фестивалі: Велика кількість культурних та розважальних заходів (наприклад, кінофестивалі, музичні концерти).

3. Азія:

- Культурно-релігійний туризм: Священні місця, храми, монастирі (наприклад, Мекка, Варанасі).
- Екотуризм та пригодницький туризм: Тропічні ліси, гори, пляжі (наприклад, Гімалаї, Малайзія).
- Інноваційний туризм: Сучасні міста з високим рівнем технологій та інновацій (наприклад, Токіо, Сеул).

4. Африка:

- Сафарі та екотуризм: Національні парки, савани, пустелі (наприклад, Серенгеті, Крюгер).
- Культурні та історичні дестинації: Пам'ятки древніх цивілізацій, культурні фестивалі (наприклад, Єгипетські піраміди, Ефіопія).
- Пригодницький туризм: Гори, пустелі, прибережні зони (наприклад, Кіліманджаро, Намібія).

Макрорегіональні особливості формування туристичних дестинацій відображають тенденції розвитку туризму на рівні великих географічних регіонів або континентів.

1. Європейський макрорегіон:

- Інтеграція та співпраця: Високий рівень інтеграції в рамках ЄС, спільні туристичні програми та проекти.

- Туристичні кластери: Формування транскордонних туристичних кластерів (наприклад, Альпійський регіон, Балтійський регіон).

- Тематичні маршрути: Розвиток тематичних туристичних маршрутів (наприклад, Шлях Святого Якова, Винні маршрути).

2. Північноамериканський макрорегіон:

- Різноманітність туристичних продуктів: Велика кількість різноманітних туристичних продуктів, від культурного туризму до екстремальних видів спорту.

- Інфраструктурний розвиток: Інтенсивний розвиток туристичної та транспортної інфраструктури.

- Міжнародна співпраця: Спільні туристичні проекти між США, Канадою та Мексикою.

3. Азійсько-Тихоокеанський макрорегіон:

- Розвиток нових DESTINATION: Активний розвиток нових туристичних DESTINATION, особливо в країнах, що розвиваються.

- Інновації в туризмі: Впровадження інноваційних технологій у туристичний сектор.

- Культурна різноманітність: Багатство культурних та історичних ресурсів.

4. Африканський макрорегіон:

- Природний потенціал: Великий природний потенціал для розвитку екотуризму та пригодницького туризму.

- Інфраструктурні виклики: Недостатньо розвинена туристична та транспортна інфраструктура.

- Соціально-економічні виклики: Вплив соціально-економічних проблем на розвиток туризму.

Дестинація - це фізичний простір, в якому відвідувач проводить не менше однієї доби. Він включає туристичні продукти, такі як послуги та атракції, а також туристичні ресурси в межах однієї доби подорожування. Цей простір має фізичні й адміністративні кордони, які визначають форму

його управління, імідж і репутацію, що впливають на його конкурентоспроможність на туристичному ринку. Застосування системного підходу до вивчення туризму призвело до формування поняття «дестинація».

Туристичні дестинації поділяють на дві категорії залежно від їх приймальної здатності:

1) великі міста, які можуть прийняти велику кількість відвідувачів без завдання шкоди цій місцевості та її туристичній цінності. Якщо рівень розвитку закладів, які приймають відвідувачів, гігієнічні умови досить високі, перешкодою до збільшення кількості туристів може стати недостатня місткість закладів розміщення;

2) зони, які допускають лише певний рівень інтенсивності прийому туристів (навіть якщо можна розширити масштаби діяльності закладів розміщення). Такими місцями є, наприклад, морські узбережжя або гірські курорти. Якщо рівень насичення такої території туристами перевищить допустимий, це може мати негативні наслідки для довкілля і суспільства, і в результаті для відвідувачів ця дестинація буде мати меншу привабливість.

Основними характеристиками туристичної дестинації є: географічне положення, інфраструктура, послуги, місцевий соціум. Розвиток наявних і поява нових дестинацій визначаються інтенсифікацією мобільності людей; технологічним прогресом у засобах зв'язку, на транспорті та в інших секторах, які впливають на туризм; розширенням мотивів подорожей. Велика кількість туристичних місць призначення сформувалися стихійно, втім на сучасному етапі зростає актуальність раціонального планування нових дестинацій.

Концепція Н. Лейпера розглядає систему туризму як набір взаємодіючих елементів: географічний компонент; туристи; туристична індустрія. При цьому географічний компонент містить у собі три основні складові: регіон, що породжує туристів, транзитний регіон, регіон туристичної дестинації. Туризм це просторове явище, яке зумовлює розподіл території на просторові одиниці. Регіон – це відкрита соціально-економічна

система, що характеризується комплексністю, цілісністю, спеціалізацією. Для подальшої інтеграції країни у світову туристичну індустрію й зміцнення її іміджу на світовій арені треба враховувати міжнародний підхід до «територіальних зон туризму». Вивчаючи систему «туристична дестинація» у рамках регіональної економіки, введено поняття «регіональна туристична дестинація», під якою розуміється територія регіону, що має адміністративні кордони, приваблива для тимчасового перебування туристів, включає ресурси категорій «атракція», «доступність», «комфорт», «посередники», є метою подорожі й доступна з погляду транспортних комунікацій. Реалізація системного підходу до розвитку туризму включає стратегічне управління розвитком регіональних туристичних дестинацій, яке спрямоване на виконання цілей та завдань розвитку суспільства.

1.3. Місто Єрусалим як туристична дестинація в умовах просторової поляризації світового ринку туристичних послуг.

1. Моделі економічного розвитку:

- **Теорія центрального місця (Central Place Theory):** розроблена Вальтером Крісталлером, ця теорія пояснює розташування та ієрархію населених пунктів, що впливають на розвиток туризму. Вона стверджує, що великі міста або регіони зосереджують більше туристичних ресурсів та послуг, ніж периферійні території.

- **Модель зростання полюсів (Growth Poles Theory):** запропонована Франсуа Перру, ця модель передбачає, що економічне зростання зосереджується у "полюсах зростання" (великих містах або регіонах), що стають центрами притягання інвестицій, ресурсів та туристів.

2. Географічні підходи:

- **Теорія дифузії інновацій (Diffusion of Innovations Theory):** розроблена Евереттом Роджерсом, ця теорія досліджує, як інновації (включаючи туристичні продукти та послуги) поширюються в просторі та впливають на розвиток туризму в різних регіонах.

- **Концепція ядра і периферії (Core-Periphery Concept):** ця концепція розглядає просторову організацію суспільства, де ядра (центральні регіони) є більш розвиненими, ніж периферії (віддалені та менш розвинені території). У контексті туризму це означає, що популярні туристичні напрямки концентруються в ядрах, тоді як периферії мають обмежений туристичний потенціал.

3. Соціологічні підходи:

- **Теорія світ-систем (World-Systems Theory):** розроблена Іммануелем Валлерстайном, ця теорія розглядає світову економіку як єдину систему, де різні країни та регіони займають різні позиції у глобальній ієрархії (ядро, напівпериферія, периферія). У туризмі це проявляється у нерівному розподілі туристичних потоків та інвестицій.

- **Теорія залежності (Dependency Theory):** ця теорія стверджує, що економічний розвиток одних регіонів відбувається за рахунок експлуатації інших. У туризмі це може проявлятися у вигляді залежності периферійних регіонів від туристів та інвестицій з більш розвинених країн.

4. Екологічні та сталого розвитку підходи:

- **Концепція сталого розвитку (Sustainable Development Concept):** ця концепція акцентує увагу на необхідності збалансованого розвитку туризму, що враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти. Вона підкреслює важливість рівномірного розподілу туристичних ресурсів для запобігання просторовій поляризації.

- **Модель екотуризму (Ecotourism Model):** орієнтована на розвиток туризму у віддалених та природних регіонах, ця модель пропонує способи залучення туристів без шкоди для екосистем та місцевих культур.

Масштабність, динамічність та, разом з тим, гетерогенність розвитку світового туристичного ринку, посилення процесів транснаціоналізації туристичної діяльності у країнах-лідерах туризму та переважно елітарний характер туризму у країнах периферії, нерівномірність туристичного попиту у потенційно однакових туристичних DESTINATIONAХ спонукають до

дослідження теоретичних аспектів розвитку поляризованої, ієрархічної системи світового туристичного ринку.

Дослідженню закономірностей і принципів розвитку економічного простору, взаємодій різних регіонів у рамках моделі «Центр-периферія» присвячені різні теорії регіональної економіки та економічної географії, на їх підставі можна виділити два основних типи територіальної організації світового простору: більш розвинене ядро («центр») і тісно пов'язана з ним «периферія». У світовому господарстві у якості центра та периферії виступають країни (групи країн і регіонів). Залежно від того, які саме територіальні системи розглядаються в якості об'єкта дослідження, доцільно виділити різні рівні аналізу туристичного простору:

- світовий простір як сукупність взаємодіючих між собою міжкраїнових туристичних регіонів (за UNWTO): Європа, Азія і Тихоокеанський регіон, Американський регіон, Африка, Близький схід;
- світовий простір як сукупність взаємодіючих між собою міжкраїнових туристичних субрегіонів (за UNWTO): Північна Європа, Західна Європа, Центральна /Східна Європа, Південна/Середземноморська Європа, Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія, Океанія, Південна Азія, Північна Америка, Карибський басейн, Центральна Америка, Південна Америка, Північна Африка, Регіон пустелі сахари;
- світовий простір як сукупність взаємодіючих між собою країн світу;
- простір окремої країни, при якому в якості територіальних систем розглядаються регіони, області, райони, дестинації.

У рамках міжнародного туризму «центр» - це регіон, де концентруються туристські транснаціональні корпорації, формуються світові стандарти туристичної індустрії, зароджуються та направляються світові туристичні потоки, генеруються головні інновації у сфері туризму, які у ході просторової дифузії набувають поширення у периферії світового туристичного ринку.

За визначенням Д. Г. Решетнікова просторова поляризація світового туристичного господарства «...виражається у поглибленні якісного і кількісного розриву в рівні розвитку туризму в центральних країнах з високою концентрацією туристських потоків, інвестицій, інновацій та периферії з низькою інтенсивністю розвитку туризму і уповільненим сприйняттям інноваційних процесів».

А. І. Тарасенок визначає поляризацію світового туристичного ринку «як об'єктивний процес формування світових центрів і зон з різним рівнем концентрації туристичного попиту, капіталу та інновацій в туристичному комплексі».

А. Ю. Александрова фокусує увагу на тому, що «для концепції просторової поляризації світового туристського ринку особливо важливим є положення про міжнародний поділ праці». У результаті міжнародного туристського поділу праці і під впливом різних факторів складається єдиний світовий ринок туризму, який має неоднорідну просторову структуру і являє собою триярусну піраміду «Центр-Напівпериферія-Периферія».

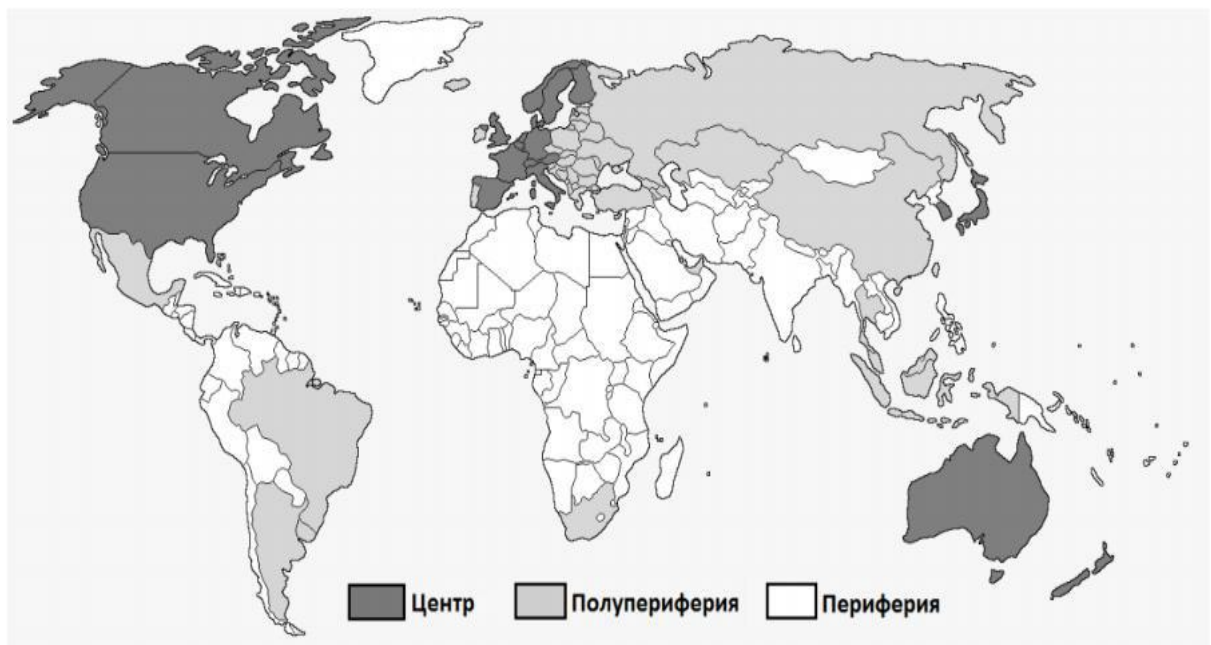

Рис. 2.1. Туристська поляризація світу (на прикладі моделі «центр-периферія») [21].

У відповідності з моделлю просторової поляризації світового туристичного ринку І. І. Пирожника у світі сформувалося чотири типи туристичних мезорегіонів: центри розвитку міжнародного туризму; зона інтенсивного розвитку; периферійна зона екстенсивного розвитку; периферійна зона в стані стагнації.

О. О. Любіцевою у якості критерію просторового зонування світового туристичного ринку було обрано туристичний попит та територіальну диференціацію споживання, що дало змогу відокремити:

- зону формування інтенсивного попиту, яка охоплює високорозвинені країни північної півкулі з туристичними ринками високоінтенсивного типу;
- зону задоволення попиту, яка обмежена параметрами кліматичної комфортності;
- зону потенційного попиту, представлена туристичними ринками країн, які мають субкомфортну погодно-кліматичну ситуацію та розвивають індустрію туризму за світовими стандартами обслуговування;
- зону екстремального попиту, що включає території, дискомфортні за погодно-кліматичними умовами.

Отже, формування геопросторових структур світового туристичного ринку є проявом його поляризації, яка виражена через поняття «Центр – Периферія». Централізація туристичного процесу проявляється у формуванні ядер (центрів) концентрації туристичної діяльності, масштаб яких обумовлений фінансовими, інвестиційними, інформаційно-технологічними можливостями індустрії туризму та динамікою туристичних потоків та надходженнями від туризму.

Вплив глобалізаційних процесів відбивається на транснаціоналізації туристичної діяльності. На основі цього типологічними показниками є: рівень соціально-економічного розвитку, сформованість ринкових структур, рівень розвитку індустрії туризму, участь в світовому туристичному процесі, характер експортно-імпортних туристичних зв'язків. Всвітовій індустрії

туризму виділяються наступні типи і підтипи національних туристичних ринків:

А. Країни високого рівня економічного розвитку: а) з переважанням міжнародного туризму імпортного спрямування; б) з переважанням міжнародного туризму експортного спрямування.

Б. Стабілізовані: а) країни середнього рівня економічного розвитку спреобладанням міжнародного туризму експортного спрямування; б) нові індустриальні країни, орієнтовані на розвиток іноземного туризму; в) транзитивні країни з розвиненою ринковою структурою, де переважає міжнародний туризм експортного спрямування.

В. Реформовані: а) країни перехідного типу, що формують ринкові структури, де переважає міжнародний туризм експортного спрямування; б) країни перехідного типу, що формують ринкові структури і де переважає міжнародний туризм імпортного спрямування; в) країни централізовано керованої економіки з елементами ринкової, які орієнтовані на активізацію участі в міжнародному туризмі за рахунок нарощування експорту туристичних послуг.

Г. Акумуляуючі: а) країни, що розвиваються з середніми можливостями економічного розвитку, орієнтованими на посилення участі в міжнародному туризмі за рахунок нарощування експорту послуг; б) країни, що розвиваються з домінуванням іноземного туризму, які приймають туристів і де туризм є однією з провідних галузей економіки.

Д. Пасивні: а) країни планової економіки, які підтримують туризм як традиційну галузь господарства, що не розширюючи участі в світовому туристичному процесі; б) найменш розвинені країни, які практично не беруть участі в міжнародному туризмі, а експорт послуг пов'язаний з дією іноземного капіталу.

У країнах перших двох типів розвиток ринку міжнародного туризму сполучається з розвиненим ринком внутрішнього туризму, в країнах третього типу переважає ринок міжнародного туризму, але спостерігається

відновлення ринку внутрішнього туризму. У країнах четвертого типу ринок міжнародного туризму переважає, оскільки туризм сприймається населенням здебільшого як вид економічної діяльності, а не як складова стилю життя, на відміну від країн останнього типу, що не позиціонують туризм як провідну галузь. Зазначені структурні і типологічні особливості можуть бути покладені в основу прогнозування розвитку туристичної діяльності на ринках будь-якого рівня.

Місто Єрусалим як туристична дестинація.

Дослідження щодо туристичного потенціалу та історичного значення Єрусалиму здійснюють вчені, історики, археологи, архітектори та соціологи. Ось деякі відомі автори-дослідники, які внесли вагомий внесок у розуміння Єрусалиму як туристичної дестинації:

1. **Йосеф Авірам (Yosef Aviram)** - ізраїльський археолог, який проводив дослідження на археологічних розкопках у Єрусалимі та інших частинах країни. Він досліджував стародавню історію міста та його археологічні пам'ятки.
2. **Деніел Зохар (Daniel Zohary)** - ізраїльський архітектор, який спеціалізується на вивченні архітектурної спадщини Єрусалиму, включаючи реконструкцію та відновлення історичних будівель.
3. **Філіп Шарпер (Philip Scharper)** - канадський антрополог і дослідник релігій, який займався вивченням впливу релігії на розвиток туризму в Єрусалимі та його вплив на міжнародну спільноту.
4. **Фелікс Клюгер (Felix Kluger)** - австрійський історик і археолог, який здійснював дослідження з археології та історії Єрусалиму, спрямовані на розуміння культурних та історичних взаємозв'язків міста.
5. **Майкл Еліас (Michael E. Elias)** - американський соціолог, який вивчав соціальні та культурні аспекти туризму в Єрусалимі, включаючи взаємодію між релігійними та секулярними туристичними потоками.

Ці дослідники і автори внесли важливий вклад у розуміння історії, культури, архітектури та релігійного значення Єрусалиму як ключової

туристичної дестинації у світовому контексті. Їхні дослідження і публікації допомагають глибше розкрити унікальність і складність цього давнього міста. Українські дослідники також внесли свій внесок у вивчення туризму Ізраїлю та міста Єрусалиму, досліджуючи різні аспекти культурного, релігійного, історичного та сучасного розвитку цих регіонів. Ось деякі відомі українські дослідники туризму, які займалися темою Ізраїлю та Єрусалиму:

1. **Олександр Чижевський** - український географ та дослідник туризму, який вивчав географічні аспекти туризму Ізраїлю та його регіонів, включаючи місто Єрусалим.
2. **Володимир Шепетюк** - український антрополог, який досліджував взаємодію між релігійними і культурними аспектами туризму в Єрусалимі та інших святинних місцях Ізраїлю.
3. **Олена Дем'яненко** - українська соціологиня, що проводила дослідження з соціальних та культурних аспектів туризму в Ізраїлі, зокрема в Єрусалимі.
4. **Марія Петренко** - українська історичка, яка займалася дослідженням історії Єрусалиму та його роль у розвитку культурного туризму.

Ці вчені внесли важливий внесок у розуміння та аналіз впливу туризму на культурний, історичний та економічний розвиток Ізраїлю, зокрема міста Єрусалиму. Їхні дослідження, статті та публікації допомагають розкрити різноманітність і складність цієї туристичної дестинації з урахуванням культурних та наукових аспектів.

Історичне та культурне значення міста Єрусалим.

1. Історія Єрусалиму:

- Єрусалим має більш ніж 3000-річну історію, протягом якої був столицею древнього Ізраїльського царства та місцем значущих подій для багатьох цивілізацій.
- Місто згадується у біблійних текстах, і є важливим місцем для багатьох релігійних історій та легенд.

2. Релігійні святині:

- **Стіна Плачу (Західна стіна):** Святиня для іудеїв, залишок Другого Храму, є місцем молитви та паломництва.
- **Храм Гробу Господнього:** Святе місце для християн, де, за віруванням, був розп'ятий, похований і воскрес Ісус Христос.
- **Купол Склі (Куббат ас-Сахра):** Один з найвідоміших ісламських святинь, розташований на Храмовій горі.

Туристичні атракції.

1. Старе місто Єрусалиму:

- Розділене на чотири квартали: Єврейський, Християнський, Мусульманський та Вірменський.
- Вузькі вулички, старовинні ринки, релігійні святині та археологічні пам'ятки створюють неповторну атмосферу.

2. Музеї та культурні заклади:

- **Музей Ізраїлю:** Найбільший музей країни, в якому зберігається знаменита Книга Ісаї (Сувої Мертвого моря).
- **Музей Біблії:** Присвячений історії та культурі біблійних текстів.
- **Яд Вашем:** Меморіал та музей, присвячений пам'яті жертв Голокосту.

3. Інші визначні місця:

- **Оливкова гора:** Історичне місце з панорамним видом на Єрусалим.
- **Сіонська гора:** Місце, де, за віруванням, знаходиться Гробниця царя Давида.
- **Садова гробниця:** Альтернативне місце, де, за деякими віруваннями, був похований Ісус Христос.

Інфраструктура та доступність.

1. Транспортна інфраструктура:

- **Аеропорти:** Міжнародний аеропорт Бен Гуріон в Тель-Авіві забезпечує основний потік міжнародних туристів.

- **Громадський транспорт:** Розвинена система автобусів, трамвайна лінія та таксі забезпечують зручний пересування по місту.
- **Пішохідні маршрути:** Вузькі вулички та пішохідні зони Старого міста сприяють пішохідному туризму.

2. Готелі та ресторани:

- Широкий вибір готелів різного рівня, від розкішних до бюджетних, задовольняє потреби різних категорій туристів.
- Ресторани пропонують страви місцевої та міжнародної кухні, включаючи кошерні та халяльні варіанти.

Виклики та перспективи.

1. Політична ситуація:

- Тривалі політичні конфлікти можуть впливати на стабільність туристичного потоку.
- Забезпечення безпеки туристів є пріоритетним завданням для місцевої влади.

2. Сталий розвиток:

- Зростаючий потік туристів створює виклики для збереження історичних пам'яток та екологічної стійкості.
- Впровадження програм сталого туризму для мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище та культурну спадщину.

Таким чином Єрусалим, як туристична дестинація, має надзвичайно багатий культурний та історичний спадок, що робить його унікальним місцем для туристів з усього світу. Різноманітність релігійних святинь, культурних та історичних пам'яток, а також розвинена інфраструктура забезпечують незабутній досвід для відвідувачів. Однак, для подальшого розвитку туризму необхідно враховувати політичні виклики та зосереджуватися на сталому розвитку, щоб зберегти унікальну спадщину міста для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 2. САКРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ТУРИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСТА ЄРУСАЛИМ

2.1. Сакральньо-географічні та туристичні особливості Ізраїлю.

Туристичний Ізраїль відіграє важливу роль у туристичній індустрії Азії, поєднуючи багату історію, релігійну спадщину, природні краси та сучасні інновації. Ось деякі ключові аспекти туристичного Ізраїлю та його місце в Азії:

Культурна і релігійна спадщина Ізраїлю.

- **Релігійні святині:** Ізраїль є святиною для трьох світових релігій - іудаїзму, християнства та ісламу. Міста, такі як Єрусалим, Назарет, Тель-Авів, Бетлегем, Масада, привертають мільйони паломників і туристів із усього світу.
- **Історичні та археологічні пам'ятки:** Ізраїль багатий на археологічні знахідки з давніх часів, такі як Масада, Кесарія, Мегіддо та інші, які привертають історичних ентузіастів та дослідників.

Природна привабливість Ізраїлю.

- **Мертве море:** Унікальне природне утворення, яке привертає людей з усього світу своїми лікувальними властивостями та неповторним ландшафтом.
- **Галилейські гори та південні пустелі:** Прекрасні природні райони для екотуризму, гірських маршрутів та пригод.

Сучасні інновації Ізраїлю.

- **Інноваційна індустрія:** Технологічні стартапи, дослідницькі центри та інноваційні технопарки привертають спеціалістів та інвесторів з усього світу, що створює підґрунтя для технологічного туризму.

Ізраїль займає унікальне географічне положення на перехресті Європи, Азії та Африки. З точки зору туризму Ізраїль це:

- **Культурний мікс:** Ізраїль збагачений різноманітністю культур, що відображаються у кухні, архітектурі та суспільному житті, що цікавить туристів з усього світу.

- **Легкий доступ:** Зручна транспортна інфраструктура, включаючи міжнародні аеропорти у Тель-Авіві та Єрусалимі, робить Ізраїль доступним для подорожей із багатьох країн.

- **Сприяння індустрії:** Уряд Ізраїлю активно сприяє розвитку туристичної галузі, вдосконалюючи сервіси для відвідувачів та підтримуючи туристичні ініціативи.

У цілому, Ізраїль із задоволенням пропонує свою унікальну культурну, релігійну та природну спадщину для туристів і відіграє важливу роль у туристичній індустрії Азії, привертаючи різні категорії подорожуючих з усього світу. Таким чином сучасний Ізраїль є значною туристичною дестинацією з різноманітними привабливостями для відвідувачів з усього світу. Розвиток туризму в країні відбувається на різних напрямках і має свої особливості.

Основні аспекти розвитку туризму в Ізраїлі:

1. **Релігійний туризм:**

- Ізраїль є центром трьох світових релігій: іудаїзму, християнства та ісламу. Святині Ізраїлю, такі як Єрусалим, Назарет, Бетлегем, Масада, являються ключовими місцями для мільйонів релігійних паломників щорічно.

- Релігійні святини та місця відображають багату історію та культурну спадщину Ізраїлю, що привертає туристів із різних країн.

2. **Історичні та археологічні пам'ятки:**

- Ізраїль багатий на археологічні знахідки, що охоплюють різні епохи і цивілізації. Такі місця, як Масада, Цезарія, Мегіддо, Міцпе Рамон, є популярними серед історичних туристів.

- Археологічні розкопки та музеї Ізраїлю зберігають тисячолітню історію та дозволяють відвідувачам дізнатися більше про давні цивілізації, що існували на цих землях.

3. **Природні привабливості:**

- Ізраїль пропонує різноманітність природних ландшафтів, включаючи Мертве море, Галилейські гори, пустелі Негев і Тімна, пляжі Середземного моря та Червоного моря.

- Екотуризм і пригодницький туризм стають все популярнішими серед відвідувачів, які цінують неповторність і красу природи Ізраїлю.

4. **Гастрономічний туризм:**

- Ізраїльська кухня відома своєю різноманітністю, впливами різних культур та використанням свіжих місцевих інгредієнтів.

- Ізраїльські ресторани, кафе та продовольчі ринки пропонують унікальні кулінарні враження для гостей.

5. **Технологічний туризм:**

- Ізраїль є лідером у галузі інновацій і технологій. Відвідувачі можуть відвідати високотехнологічні стартапи, наукові центри та технопарки.

- Технологічні тури в Ізраїлі пропонують унікальні можливості для вивчення сучасних досягнень у різних галузях.

Виклики та перспективи розвитку Ізраїлю.

- **Політична стабільність:** Політичні конфлікти та нестабільність можуть впливати на туристичну індустрію і обмежувати потік туристів.

- **Соціокультурні аспекти:** Потреба у збереженні культурної та релігійної спадщини при зростаючому туристичному потоці.

- **Сталість розвитку:** Розвиток сталого туризму для зменшення негативного впливу на довкілля та збереження природних та культурних ресурсів.

Загалом, Ізраїль продовжує розвивати свою туристичну індустрію, пропонуючи відвідувачам різноманітні і захоплюючі туристичні можливості, що відображають багатство його історії, культури та природи.

Стіна плачу: туристичний магніт Ізраїлю.

Туризм в Ізраїлі - одна з важливих складових бюджету країни. Туристична галузь економіки обслуговує як громадян Ізраїлю, так і іноземних гостей. Велика кількість археологічних і архітектурних пам'яток, пляжні зони на Середземному і Червоному морях, лікувальні курорти Солоного озера («мертвого моря») і теплий клімат роблять туристичні поїздки до Ізраїлю дуже привабливими. Паломництво, медицина, відпочинок та екскурсії. Подивитися, відпочити, духовно збагатитися - це те, що вабить кожного туриста з різних куточків планети до Ізраїлю [1]. Єрусалим - серце стародавнього та сучасного Ізраїлю. Найсвятіше місце для єврейського народу, місце, де цар Соломон збудував Перший Храм на славу Господа на горі Морія. Він був зруйнований, відновлений і знову зруйнований. Сьогодні тисячі людей приїжджають сюди, щоб торкнутися Стіни Плачу - єдиного, що залишилося від Другого Храму. Ізраїль належить до найбільш відвідуваних держав світу, а Стіна Плачу - до найвідоміших сакральних об'єктів світової релігійної спадщини. Туристопотік завжди є стабільно високим. Певні корективи вніс COVID-19, а згодом, ситуація з відвідуванням відновилаь. Кількість іноземних туристів в Ізраїлі зросла до 352 тис. чол. (0.35 млн. чол.) у березні 2023 року. Максимальне число досягало 486 тис. чол., а мінімальне 0.6 тис. чол. Дані щомісяця публікує Центральне бюро статистики [25].

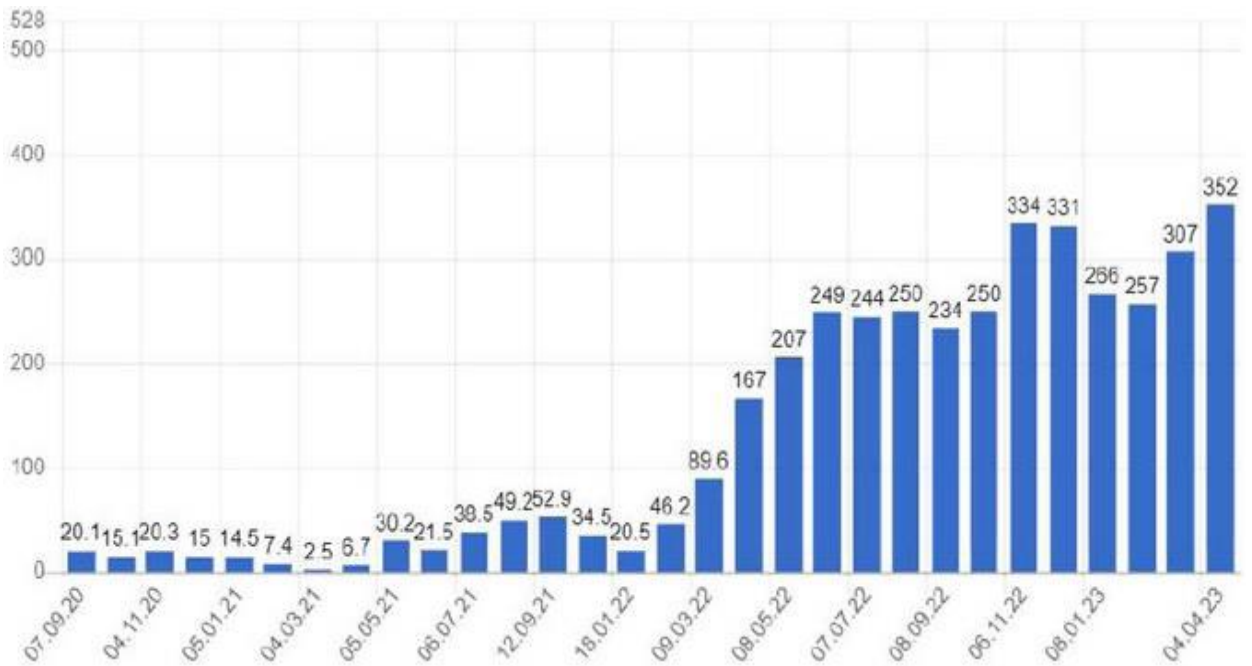

Рис. 2. 1. Кількість іноземних туристів у Ізраїлі, 2020-2023 р., тис. люд. [25].

Оскільки в наш час тисячі туристів і прочан з усього світу намагаються побувати біля Стіни Плачу і донести до Бога свої прохання за допомогою паперових послань, стіну доводиться регулярно чистити двічі на рік: в Судний день і на свято Песах. Проте, з цього приводу не варто турбуватися. Всі записки, що збираються раз на місяць - зберігаються і закопуються на священній для євреїв Оливковій горі. Останнім часом з'явилася маса пропозицій на просторах Інтернету вкласти прохання туриста-паломника в Стіну Плачу без його безпосередньої участі. Можливо, що послання, доставлені таким чином, теж виконуються. Проте, в цьому випадку, зникає можливість відчутти дивовижну енергетику цього місця, зарядитися силою, яку воно дає кожній людині, що побувала тут.

Паломницькі об'єкти Ізраїлю характеризуються унікальною історією. Храм зведений царем Соломоном в середині X століття до нашої ери, як відомо, простояв до 586 року до нашої ери. Згодом, він був зруйнований вщент вавілонянами. Після підкорення Вавилону персами цар Кир у 538 році до нашої ери наказав його відновити. За часів царя Ірода на рубежі нашої ери храм був реконструйований і розширений. Незабаром, був знову зруйнований під час придушення римлянами іудейського повстання. Немає в

Єрусалимі більш священного для ізраїльтян місця, ніж Стіна Плачу. Щоправда, так назвали Ха-Котель Ха-Маараві, тобто Західну Стіну Храму, не юдеї, а мусульмани. Щороку до вцілілого фрагмента стіни тяглися натовпи віруючих і гірко оплакували свою долю. Робили вони це пристрасно і голосно, як плакальники на похороні. Не дивно, що мусульмани назвали це місце релігійного екстазу Ель-Мабка, тобто «Місце Стінань» [3].

Більшість, хто не знайомі з детальною історією Єрусалиму вважають, що Західна Стіна була зведена царем Соломоном ще за днів Першого Храму, тобто, у X столітті до нашої ери. Проте, це не відповідає дійсності. Від Першого Храму, як і від єрусалимських мурів того часу, практично нічого не збереглося. Вони були зруйновані ще 586 року до нашої ери під час війни з Вавилоном. Другий Храм був зведений у 516 році до нашої ери. Проте, Західна Стіна, що збереглася, не мала до цього храму жодного відношення - і Перший, і Другий Храм займали набагато скромнішу територію на Храмовій горі. Вже в епоху Ірода Великого, в 19 році до нашої ери, було розпочато грандіозну реконструкцію Другого Храму, який за кілька століть значно занепав і став здаватися володарю Юдеї, котрий любив помпезні споруди, надто маленьким і непоказним.

Перші храми було зведено на скелях природного походження, однак Ірод наказав максимально розширити площу скель. Робітники створили підсипну конструкцію з вирівняним майданчиком нагорі. Вона тягнулася із півночі на південь на 480 метрів, а із заходу на схід - на 300 метрів, збільшивши, при цьому, корисну площу вдвічі. Зрозуміло, штучний пагорб 720 метрів заввишки і з будівлями нагорі повинен був підтримуватися за допомогою міцних кам'яних огорож. Такими підпорами і стали мури нової Храмової гори. На півдні та заході вони підіймалися над вуличками на висоту 30 метрів, Південна Стіна простягалася на 280 метрів завдовжки, а західна - на 485 метрів. Північна Стіна захищала римську військову фортецю і була укріплена; на стику Північної та Західної Стін стояла вежа Антонія, що мала в народі погану славу. Ім'я Ірода I Великого стало загальним для позначення

злої та жорстокої людини. Перебудова Храмової гори почалася при Іроді і перші результати з'явилися менш ніж через 10 років, проте, процес реконструкції тривав і за наступних правителів. Роботи було завершено лише до 64 року нашої ери. На самій горі з'явився храм із білого каменю неймовірних розмірів, прикрашений сріблом та золотом. З боку міста височіла потужна Західна Стіна, складена з величезного каміння від півтора до трьох метрів завдовжки, більше метра заввишки і вагою до шести тон. У кладці Західної Стіни є камінь-гігант, його довжина 13,5 метра, а вага близько 570 тон. Камені Західної Стіни укладені в 45 рядів, висота стіни в районі тієї ділянки, яка називається Стіною Плачу, досягає 32 метри, з них над поверхнею в наші дні виступає 19-метровий культурний шар. Під землею до стіни практично примикає давня міська забудова.

Храм, реконструйований Іродом та його наступниками, простояв лише шість років. У 70 році нашої ери, за наслідками придушення юдейського повстання, він був стертий з лиця землі римлянами так само, як це колись зробили вавилоняни. Третього Храму немає досі, є лише фрагмент стіни, який замінює храм. Звичайно, цей мур ніколи не був храмовим муром, не стосувався Свята Святих, проте, в Ізраїлі існує віра, що саме на цю частину стіни сходить Шхіна, тобто благодать Творця.

Відомо, що шанування Стіни Плачу почалося не з моменту руйнування Другого Храму, а набагато пізніше. Вперше про проведення молебнів біля цієї ділянки Західної Стіни відомо лише з другої половини XVI століття, а вельми поширеним цей звичай став лише у XIX столітті, в той час, як у Європі почався рух повернення народу діаспори на історичну батьківщину. Таке пізнє формування Стіни Плачу, як святині, цілком зрозуміле. Після придушення повстання на довгий час євреям взагалі заборонялося селитися в Єрусалимі, при арабах на Храмовій горі було збудовано величезну і розкішну мечеть - Купол Скелі. Тепер уже Західна Стіна стала шанобливо добудовуватись мусульманами, оскільки була пов'язана з їхньою єрусалимською святинею, проте «відносний гуманізм» до євреїв проявився

лише в правління Сулеймана Чудового, турецького султана, який навіть виділив євреям місце біля Західної Стіни, де їм було дозволено проводити свої релігійні обряди. До середини XIX століття весь простір, виділений Сулейманом, опинився під щільною міською забудовою, віруючим навіть заборонялося проходити до стіни через марокансь-кий квартал, сідати біля стіни, голосно молитися, приносити свої книги. Заборона зберігалася протягом XIX століття, оскільки, кількість охочих помолитися біля Стіни Плачу зростала і зростала. Багаті юдеї навіть намагалися викупити цю ділянку стіни, проте, безуспішно. Згоди не вдалося досягти ні з турецькою владою, ні з британською, коли Єрусалим опинився під керуванням корони. У 1928 році британці навіть застосували проти віруючих військову силу.

Тільки після Другої світової війни та державотворення Ізраїлю, мрія віруючих здійснилася. Стіна Плачу стала національною святинєю, доступною кожному. Насправді, Стіна Плачу - це лише ділянка стіни на західному схилі Храмової гори, вона займає лише 57 метрів. Ця ділянка виходить на велику площу Західної Стіни. Ще 53 роки тому тут знаходився вузький чотириметровий прохід, де юдеям було дозволено здійснювати молебні за турецького та британського правління, а більшу частину нинішньої площі займали споруди марокканського кварталу. Однак, у 1967 році під час Шестиденної війни Єрусалим був завойований частинами ізраїльської армії, і квартал знесли буквально за дві доби, а на його місці з'явилася ця площа [3; 4].

На сучасному етапі площа використовується для проведення національних та релігійних свят - тут відзначають державне свято Ізраїлю, День незалежності, тут дають присягу новобранці, тут проводять церемонію Барміцви, тут проводять свої молебні хасиди, тут, звісно, підносять молитви на згадку про руйнування Першого та Другого Храму - адже від них нічого не залишилося, крім цієї Західної Стіни. Тому у віруючих склалися звичаї, пов'язані зі Стіною Плачу. Наприклад, ще в Середні віки паломники пхали між камінням стіни цвяхи, тріски, шматочки тканини, щоб залишити якийсь

знак, що вони молилися на цьому місці. Натомість вони відколювали шматочки священного каміння, видряпували кам'яну потерть, пісок між ними і відвозили додому. Особливо цей звичай став популярним у ХІХ столітті, коли сюди почали масово їхати. Довелося ухвалювати закони, що забороняли псувати стіну.

Рис. 2.2. Стіна Плачу (м. Єрусалим): сучасний вигляд.

Равини, які спочатку не бачили нічого страшного у виготовленні талісманів із крихтих шматочків святини, прислухалися до громадської думки і оголосили такі дії віруючих оскверненням Стіни Плачу. Можна лише залишати молитовні записки. Записки прийнято вкладати у щілини між камінням. Для цього навіть можна не приїжджати до Ізраїлю, а просто надіслати свої прохання за звичайною або електронною поштою на адресу: Єрусалим, Всевишньому. Лист обов'язково дійде. Його згорнуть за всіма правилами та помістять між камінням кам'яної кладки. Звернень до Всевишнього залишають таку кількість, що двічі на рік доводиться очищати від них Стіну Плачу та ховати на Оливковій горі. Ця іудейська традиція настільки прижилася в Єрусалимі, що з проханнями до Всевишнього

звертаються не лише юдаїсти, а й мусульмани, християни і навіть буддисти... Така неймовірна історія, оповита подіями, легендами та людьми, є «колискою» єврейської історичної спадщини, що викликає інтерес у туристів з усього світу.

2.2. Сакрально-географічні передумови та туристичні особливості сучасного міста Єрусалим.

Єрусалим, одне з найстаріших міст світу, має особливе значення для трьох основних світових релігій: іудаїзму, християнства та ісламу. Це місто є сакральним центром з багатою історією і культурою, де зустрічаються різні релігійні та етнічні групи. Сакрально-географічні особливості Єрусалиму включають його розташування, топографію, релігійні святині та значення для віруючих.

Рис. 2.3. Сучасна картосхема міста Єрусалим.

Географічне розташування Єрусалиму.

1. Розташування:

- Єрусалим знаходиться в центрі Західного берега річки Йордан, на плато Юдеї, на висоті близько 750 метрів над рівнем моря.
- Це стратегічне місце розташування на перехресті торгових шляхів між Європою, Азією та Африкою.

2. Топографія:

- Місто оточене долинами та горами, серед яких важливими є Оливкова гора, гора Сіон та гора Морія.
- Основні географічні особливості включають долини Кідрон, Гінном та Хінном, що формують природні кордони міста.

Сакральні місця Єрусалиму.

1. Релігійні святині іудаїзму:

- Стіна Плачу (Західна стіна): Найсвятіше місце для євреїв, залишок Другого Храму, що є місцем молитви і паломництва.
- Храмова гора: Розташування Першого та Другого Храмів, є одним з найбільш священних місць іудаїзму.

2. Релігійні святині християнства:

- Храм Гробу Господнього: Місце, де, за віруванням, був розп'ятий, похований та воскрес Ісус Христос.
- Віа Долороса: Шлях скорботи, яким, за традицією, йшов Ісус на шляху до розп'яття.

3. Релігійні святині ісламу:

- Купол Скелі (Куббат ас-Сахра): Один з найбільш важливих ісламських святинь, розташований на Храмовій горі, де, за віруванням, пророк Мухаммед піднявся на небо.
- Мечеть Аль-Акса: Третє за значенням священне місце ісламу після Мекки та Медини.

Релігійне значення та культурний вплив Єрусалиму.

1. Іудаїзм:

- Єрусалим є духовним центром іудаїзму, згаданий у Торах та інших священних текстах.
- Місто грає центральну роль у святкуванні єврейських свят, таких як Песах, Шавуот і Суккот.

2. Християнство:

- Єрусалим є місцем багатьох подій з життя Ісуса Христа, що робить його важливим для християнських паломників.
- Щорічно тисячі християн приїжджають до Єрусалиму для святкування Великодня та Різдва.

3. Іслам:

- Єрусалим є важливим центром для мусульман, згадується у Корані.
- Щорічно тисячі мусульман здійснюють паломництво до священних місць Єрусалиму.

Сакральна географія та її вплив на місто Єрусалим.

1. Розподіл релігійних кварталів:

- Старе місто Єрусалиму поділене на чотири квартали: Єврейський, Християнський, Мусульманський та Вірменський, кожен з яких має свої сакральні місця і традиції.

2. Сакральні маршрути і паломництво:

- Єрусалим є місцем паломництва для мільйонів віруючих з усього світу, що формує особливий ритм життя міста і його економіку.
- Важливими сакральними маршрутами є Віа Долороса для християн та шлях до Західної стіни для євреїв.

3. Вплив на міську інфраструктуру:

- Велика кількість релігійних святинь вимагає розвитку спеціальної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани та транспортні послуги, що обслуговують паломників.
- Захист і збереження історичних і сакральних місць є важливим завданням для місцевої влади і міжнародної спільноти.

Виклики та перспективи розвитку Єрусалиму.

1. Політичні та соціальні виклики:

- Різноманіття релігійних груп і політичні конфлікти створюють складні умови для збереження миру і гармонії в місті.
- Забезпечення доступу до священних місць для представників всіх релігій є ключовим питанням.

2. Збереження сакральної спадщини:

- Зростаюча кількість туристів і паломників створює навантаження на сакральні місця, вимагаючи спеціальних заходів з охорони і збереження.
- Впровадження програм сталого туризму допомагає зберегти унікальну культурну і релігійну спадщину міста.

Єрусалим є унікальною сакрально-географічною дестинацією, яка має велике значення для представників трьох світових релігій. Його географічне розташування, топографія та численні святині роблять місто важливим центром релігійного паломництва і культурного обміну. Однак, для збереження цього унікального спадку необхідно враховувати політичні та соціальні виклики, а також забезпечувати сталий розвиток туризму і охорону сакральних місць.

Туристичні особливості розвитку міста Єрусалим.

Єрусалим є однією з найвизначніших туристичних дестинацій світу завдяки своєму унікальному історичному, культурному та релігійному значенню. Місто приваблює мільйони туристів щороку, які прагнуть відвідати його численні святині та історичні пам'ятки. У цій статті розглянуто основні аспекти туристичного розвитку Єрусалиму, включаючи інфраструктуру, туристичні атракції, а також виклики та перспективи розвитку.

Туристична інфраструктура Єрусалиму.

1. Транспортна інфраструктура:

- **Аеропорти:** Основний міжнародний потік туристів забезпечує аеропорт Бен Гуріон у Тель-Авіві, звідки до Єрусалиму можна дістатися потягом або автомобілем.
- **Міський транспорт:** Розвинена система громадського транспорту включає автобуси, трамвайні лінії та таксі, що забезпечують зручне пересування по місту.
- **Пішохідні зони:** Старе місто Єрусалиму, з його вузькими вуличками і пішохідними маршрутами, створює зручні умови для туристів.

2. Готельна інфраструктура:

- Широкий вибір готелів різного рівня, від розкішних п'ятизіркових до бюджетних варіантів, забезпечує комфортне проживання для різних категорій туристів.
- Багато готелів розташовані у безпосередній близькості до основних туристичних атракцій, що додає зручності для відвідувачів.

3. Ресторани та кафе:

- Різноманіття ресторанів пропонує страви місцевої та міжнародної кухні, враховуючи кошерні та халяльні вимоги.
- Кафе та вуличні заклади харчування надають можливість насолодитися традиційною ізраїльською кухнею.

Туристичні атракції Єрусалиму.

1. Релігійні святині:

- **Стіна Плачу:** Одне з найсвятіших місць для іудеїв, що приваблює мільйони туристів і паломників.
- **Храм Гробу Господнього:** Головна святиня християнського світу, яка є обов'язковою для відвідування туристами-християнами.
- **Купол Склі та мечеть Аль-Акса:** Важливі ісламські святині, які також привертають велику кількість туристів.

2. Історичні пам'ятки:

- **Старе місто Єрусалиму:** Вузькі вулички, древні ринки, історичні будівлі створюють неповторну атмосферу.
- **Оливкова гора:** Історичне місце з панорамним видом на місто, що є популярним серед туристів.
- **Садова гробниця:** Альтернативне місце, де, за деякими віруваннями, був похований Ісус Христос.

3. Культурні заклади та музеї:

- **Музей Ізраїлю:** Найбільший музей країни, де зберігається знаменита Книга Ісаї.
- **Музей Біблії:** Присвячений історії та культурі біблійних текстів.
- **Яд Вашем:** Меморіал і музей пам'яті жертв Голокосту.

Виклики та перспективи розвитку Єрусалиму.

1. Політичні та соціальні виклики:

- Тривалі політичні конфлікти можуть впливати на стабільність туристичного потоку.
- Забезпечення безпеки туристів є пріоритетним завданням для місцевої влади, що потребує постійних заходів безпеки.

2. Екологічні виклики:

- Зростаючий потік туристів створює навантаження на екологічну систему міста.
- Необхідні заходи зі збереження навколишнього середовища та історичних пам'яток.

3. Сталий розвиток туризму:

- Впровадження програм сталого туризму для мінімізації негативного впливу на культурну спадщину та екологію.
- Розвиток інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів.

4. Різноманітність туристичних продуктів:

- Створення нових туристичних маршрутів і продуктів, що охоплюють різні аспекти історії, культури та релігії.

- Розвиток тематичних турів, таких як екотуризм, гастрономічний туризм та релігійний туризм.

Єрусалим є унікальною туристичною дестинацією з великим потенціалом для розвитку. Його історичні, культурні та релігійні атракції приваблюють мільйони туристів з усього світу. Однак, для подальшого успішного розвитку туризму необхідно вирішувати політичні, соціальні та екологічні виклики, зосереджуючи увагу на сталому розвитку та збереженні унікальної спадщини міста. Розвиток інфраструктури та створення різноманітних туристичних продуктів сприятиме підвищенню привабливості Єрусалиму для відвідувачів та забезпеченню довгострокового успіху туристичної галузі.

Загальні тенденції розвитку сучасного туризму в Єрусалимі.

1. **Туристичний потік:** Єрусалим є однією з найбільш відвідуваних світових релігійних туристичних дестинацій. Кожного року мільйони туристів з усього світу приїжджають до міста, щоб відвідати його історичні та релігійні пам'ятки.

2. **Основні категорії туристів:**

- **Релігійні паломники:** Християни, євреї і мусульмани складають значну частину туристичного потоку до міста через його святині, такі як Храм Гробу Господнього, Західна стіна (Стіна Плачу), Купол Склі і багато інших.

- **Історичні і культурні туристи:** Особливий інтерес викликають старе місто Єрусалиму з його давніми вуличками, музеями, археологічними пам'ятками та архітектурою.

3. **Інфраструктура та послуги:**

- **Готелі і ресторани:** Місто має розгалужену мережу готелів і ресторанів, які відповідають різним потребам туристів, включаючи релігійні й культурні вимоги.

- **Транспортна доступність:** Є добре розвинена система громадського транспорту, що забезпечує зручний доступ до всіх основних туристичних об'єктів.

4. Міжнародний туризм: Єрусалим є важливим пунктом для міжнародного туризму, приваблюючи відвідувачів з різних країн світу, що сприяє культурному обміну та розвитку.

Виклики щодо розвитку сучасного туризму в Єрусалимі.

1. **Політичні та безпекові аспекти:** Політична нестабільність у регіоні може впливати на туристичний потік та безпеку відвідувачів.
2. **Соціокультурні виклики:** Необхідність збереження культурної та релігійної спадщини міста при зростаючому туристичному потоці.
3. **Сталість розвитку:** Необхідність розвитку сталого туризму для зменшення впливу на навколишнє середовище та збереження унікальної архітектурної спадщини.

Таким чином Єрусалим продовжує залишатися ключовою туристичною дестинацією зі світовим визнанням, приваблюючи різноманітні категорії туристів з різних країн. Однак, для подальшого успішного розвитку і збереження своєї унікальної спадщини місто повинне уважно вирішувати виклики, пов'язані з політичною стабільністю, соціокультурними аспектами та сталим розвитком.

Туристична дестинація Єрусалиму охоплює не лише саме місто, але і його найближчі туристичні околиці, що включають історичні, релігійні та природні атракції. Ось деякі ключові компоненти та особливості туристичної дестинації Єрусалим (ключові компоненти):

1. Історичні місця:

- **Старе місто Єрусалиму:** Заворожуюча старовинна архітектура, вулички, ринки і історичні пам'ятки, такі як Вежа Давида і Купол Склі.
- **Оливкова гора:** Місце з величезним релігійним і історичним значенням, з панорамним видом на Єрусалим.

2. Релігійні святині:

- **Храм Гробу Господнього:** Основна святиня для християн, що відвідують Єрусалим.
- **Західна стіна (Стіна Плачу):** Святиня для іудеїв, місце паломництва і молитв.

3. Культурні музеї і заклади:

- **Музей Ізраїлю:** Найбільший музей країни з багатими колекціями археологічних і культурних артефактів.
- **Музей Таурус:** Присвячений мистецтву та історії Єрусалиму.

4. Природні та ландшафтні об'єкти:

- **Долина Рефаїм:** Зелена зона з ресторанами, кафе та місцями для прогулянок.
- **Гірський масив Єрусалимські гори:** Місце для пішохідних туристичних маршрутів і природних пейзажів.

Особливості Єрусалиму, як туристичної дестинації.

- **Релігійне паломництво:** Єрусалим є центром для християн, євреїв і мусульман, що привертає вірян з усього світу.
- **Культурні фестивалі і заходи:** Щорічні культурні та релігійні заходи, такі як свято Пасхи, Ханука та Рамадан, привертають туристів із різних країн.
- **Історична спадщина:** Збережені старовинні вулички, мури і археологічні пам'ятки, які відображають різні епохи і культури.
- **Міжнародний туризм:** Стабільний приплив міжнародних відвідувачів, що сприяє міжкультурному обміну та розвитку готельного та ресторанного бізнесу.

Таким чином, туристична дестинація Єрусалим представляє собою унікальну комбінацію історичних, релігійних, культурних і природних атракцій, що робить його однією з найбільш важливих і цікавих туристичних дестинацій у світі.

На сучасному етапі міждержавних відносин Україна зі щирими сподіваннями розраховує на підтримку держави Ізраїль, особливо, під час

війни росії в Україні. Слід відмітити, що на тлі повномасштабного російського вторгнення в Україну Ізраїль ухвалив рішення про подовження допомоги біженцям з України. Таку заяву зробили в канцелярії прем'єр-міністра Біньяміна Нетаньяху, повідомляє The Times of Israel. Як зазначається в повідомленні, допомога включає подовження візи та підтримку у питаннях з охорони здоров'я та соціального забезпечення [5].

Рис. 2. 2. Храмова Гора (місто Єрусалим).

У заяві про подовження не зазначається, коли закінчиться термін дії допомоги. Варто зауважити, що на кінець травня 2022 року понад 28 тисяч українців в'їхали до Ізраїлю. Українцям було видано тримісячну в'їзну візу. Зауважимо, загалом з початку війни до Ізраїлю з України приїхали 46206 українців. Серед них - близько тисячі були визнані такими, хто підпадає під дію закону про депортацію. З того часу країну вже залишили 30792 українці. Наразі там перебувають 14420 українських біженців. 3 травня 2022 року уряд Ізраїлю ухвалив рішення щодо збільшення гуманітарної та військової допомоги Україні. Україна та Ізраїль мають потужну спільну історію взаємовідносин, які характеризуються тенденцією подальшого розвитку як у

сфері політичної, економічної, військової співпраці, так і у гуманітарному, культурному та туристичному сегменті міжнародної взаємодії.

2.3. Організація та забезпечення ефективного розвитку міста Єрусалим як туристичної дестинації.

Для ефективного розвитку релігійного туризму та паломництва необхідно забезпечити належний рівень інфраструктури та послуг. Це включає створення комфортабельних умов для проживання, транспортних зручностей, забезпечення туристів інформацією про релігійні об'єкти та маршрути. Крім того, важливо розвивати туристичні послуги, такі як гіді, екскурсійні програми, мовна підтримка та безпека туристів. Розвиток інфраструктури сприятиме залученню більшої кількості туристів, що в свою чергу позитивно вплине на економіку регіону [34].

Інформаційне забезпечення є не менш важливим аспектом розвитку паломницького та релігійного туризму. Необхідно створити інформаційні ресурси про паломницькі маршрути та релігійні пам'ятки, які будуть доступні в різних форматах: друковані видання, вебсайти, мобільні додатки. Важливо, щоб ці ресурси були багатомовними та містили вичерпну інформацію про кожен об'єкт. Розробка багатомовних путівників та інформаційних стендів на території релігійних об'єктів допоможе паломникам та туристам краще орієнтуватися та отримувати необхідну інформацію. Забезпечення інформаційної підтримки паломників та туристів включає створення call-центрів, які надаватимуть консультації з усіх питань, пов'язаних з паломницьким туризмом. Онлайн-сервіси для бронювання квитків та послуг значно спростять організацію поїздок та зроблять процес планування більш зручним.

Основні джерела інформації про туристичний Єрусалим включають різноманітні ресурси, які забезпечують інформацію про історичні, культурні, релігійні та природні аспекти міста. Ось деякі ключові джерела:

1. Офіційні туристичні сайти і платформи:

- **Israel Ministry of Tourism:** Офіційний сайт Міністерства туризму Ізраїлю, де представлена інформація про визначні місця, події, маршрути та інші корисні матеріали.
- **Jerusalem Municipality Tourism:** Офіційний туристичний сайт муніципалітету Єрусалиму з оновленою інформацією про місто, події, екскурсії та послуги для відвідувачів.

2. Музеї та культурні центри:

- **Israel Museum:** Один з найбільших музеїв Ізраїлю, що містить унікальні колекції археологічних, мистецьких і культурних артефактів.
- **Tower of David Museum:** Музей, розташований у стародавній вежі Єрусалиму, який пропонує виставки про історію міста.

3. Локальні гідни та туроператори:

- Професійні туроператори та гідни, які спеціалізуються на екскурсіях по Єрусалиму і можуть забезпечити глибоку інсайтову інформацію про кожну визначну пам'ятку.

4. Літературні джерела і путівники:

- **Літературні путівники і книги про Єрусалим,** які надають історичну, культурну та релігійну контекстуалізацію міста.
- **Архітектурні та історичні дослідження,** які розкривають розвиток міста через століття.

5. Інформаційні центри та організації:

- Місцеві туристичні інформаційні центри, що знаходяться в туристичних вузлах міста, які можуть надати друковані брошури, карти та інші матеріали.
- Організації, які займаються збором та поширенням інформації про культурні та туристичні аспекти Єрусалиму.

Ці джерела надають різноманітну та деталізовану інформацію про Єрусалим, яка може бути корисною для туристів, дослідників та всіх, хто цікавиться історією і культурою цього унікального міста.

Підготовка кадрів є невід’ємною частиною розвитку паломницького та релігійного туризму. Навчання фахівців з туризму та гостинності повинно включати розробку навчальних програм, що враховують специфіку паломницького туризму. Організація тренінгів та семінарів допоможе підвищити професійний рівень працівників сфери туризму. Підвищення кваліфікації релігійних служителів, включаючи навчання навичкам роботи з паломниками та туристами, а також вивчення іноземних мов, сприятиме поліпшенню якості обслуговування.

Єрусалим є одним з найбільш визначних і важливих туристичних центрів світу, завдяки своїй багатій історії, культурі та релігійному значенню для християнства, іудаїзму та ісламу. Організація та забезпечення ефективного розвитку міста як туристичної дестинації вимагає комплексного підходу, що включає кілька ключових аспектів:

Інфраструктурний розвиток.

Транспорт: Покращення транспортної інфраструктури, включаючи дороги, громадський транспорт та зручні з’єднання між основними туристичними об’єктами.

Житло: Розвиток готельної інфраструктури, що задовольняє потреби різних категорій туристів – від бюджетних варіантів до розкішних готелів.

Інфраструктура для туристів: Встановлення інформаційних центрів, навігаційних знаків, інфраструктури для людей з обмеженими можливостями, туалетів, лавок та інших зручностей.

Промоція та маркетинг.

Брендинг: Розробка бренду Єрусалима як унікальної туристичної дестинації, що підкреслює його історичне та культурне значення.

Міжнародна реклама: Активна промоція міста на міжнародних ринках через туристичні виставки, онлайн-кампанії та співпрацю з туристичними агентствами.

Цифровий маркетинг: Використання соціальних мереж, веб-сайтів, блогів та інших цифрових платформ для залучення туристів.

Збереження та підтримка культурної спадщини

Реставрація та охорона: Охорона історичних пам'яток та їх реставрація з метою збереження культурної спадщини.

Музеї та виставки: Розвиток музейних експозицій, що демонструють історію та культуру Єрусалима.

Культурні заходи: Організація фестивалів, виставок, концертів та інших заходів, що підкреслюють унікальність міста.

Розвиток людських ресурсів.

Навчання персоналу: Підготовка та навчання гідів, працівників готелів, ресторанів та інших представників туристичної індустрії для забезпечення високого рівня обслуговування.

Іноземні мови: Заохочення вивчення іноземних мов серед місцевого населення, особливо тих, що найчастіше використовуються туристами.

Усталений розвиток.

Екологічна стійкість: Заходи з охорони довкілля, зокрема зменшення використання пластику, збереження водних ресурсів та енергоефективність.

Відповідальний туризм: Промоція відповідального туризму, що мінімізує негативний вплив на місцеву культуру та екосистему.

Співпраця та партнерство.

Співпраця з урядом: Тісна співпраця з національними та місцевими органами влади для реалізації стратегій розвитку туризму.

Міжнародні партнерства: Встановлення партнерських відносин з міжнародними організаціями, іншими містами та країнами для обміну досвідом та залучення інвестицій.

Використання сучасних технологій.

Цифрові рішення: Впровадження сучасних технологій, таких як мобільні додатки для туристів, віртуальні тури, онлайн-бронювання та інформаційні системи.

Аналіз даних: Використання аналізу даних для розуміння туристичних потоків, вподобань туристів та підвищення ефективності маркетингових кампаній.

Організація подорожей містом Єрусалим вимагає ретельного планування, врахування історичних, культурних та релігійних аспектів міста, а також забезпечення зручностей для туристів. Нижче наведено ключові аспекти організації подорожей у Єрусалимі:

Планування маршруту.

1. Історичні та релігійні об'єкти:

- **Стіна Плачу (Західна Стіна):** Головна святиня для іудаїзму.
- **Храм Гробу Господнього:** Центральний об'єкт для християнських паломників.
- **Аль-Акса та Купол Склі:** Святині ісламу на Храмовій горі.
- **Віа Долороса:** Шлях, яким, за традицією, йшов Ісус на Голгофу.

2. Культурні об'єкти:

- **Ізраїльський музей:** Включаючи Світлицю книги, де зберігаються сувої Мертвого моря.
- **Музей Голокосту "Яд Вашем":** Присвячений пам'яті жертв Голокосту.

3. Сучасні атракції:

- **Махане Іегуда:** Відомий ринок з різноманітними товарами та їжею.
 - **Мамілла:** Сучасний торгово-розважальний комплекс.
- Транспорт та пересування.

1. Громадський транспорт:

- **Автобуси:** Мережа автобусів, що покриває більшість районів міста.
- **Трамвай:** Трамвайна лінія, що з'єднує головні райони Єрусалима.

2. Таксі та приватні трансфери:

- Місцеві таксі та приватні трансферні компанії для комфортного пересування.

3. Оренда автомобілів:

- Можливість орендувати автомобіль для більшої мобільності. Гіди та екскурсії.

1. Професійні гіди:

- Ліцензовані гіди, що знають історію та культурні особливості міста.

2. Організовані тури:

- Групові та індивідуальні тури, що охоплюють основні пам'ятки.

3. Темпоральні екскурсії:

- Спеціалізовані тури на певні теми (історичні, релігійні, кулінарні).

Проживання.

1. Готелі:

- Різні категорії готелів від бюджетних до п'ятизіркових.

2. Хостели та гостьові будинки:

- Більш доступні варіанти проживання.

3. Апартаменти та короткострокова оренда:

- Оренда квартир через платформи як Airbnb.

Харчування.

1. Ресторани:

- Великий вибір ресторанів з міжнародною та місцевою кухнею.

2. Вулична їжа:

- Місцеві ринки та вуличні кіоски з традиційними стравами.

Безпека та здоров'я.

1. Безпека туристів:

- Дотримання правил безпеки, зокрема в людних місцях.

2. Медичне забезпечення:

- Доступ до лікарень та аптек. Рекомендації щодо страхування подорожуючих.

Додаткові послуги.

1. Туристичні інформаційні центри:

- Центри надання інформації та допомоги туристам.

2. Мобільні додатки:

- Використання додатків для навігації та отримання інформації про місто.

3. Мультимовні ресурси:

- Інформаційні матеріали та гіді різними мовами.

Події та заходи.

1. Культурні фестивалі:

- Фестивалі музики, мистецтва, кухні, що відбуваються протягом року.

2. Релігійні святкування:

- Можливість спостерігати або брати участь у релігійних обрядах та святах.

Організація подорожей містом Єрусалим потребує врахування багатьох аспектів, включаючи планування маршруту, вибір транспорту та проживання, а також забезпечення комфортних умов для туристів. Комплексний підхід допоможе зробити подорож до Єрусалима незабутньою та безпечною.

Саме комплексний підхід до організації та розвитку туристичної дестинації Єрусалима сприятиме збільшенню кількості туристів, покращенню їхнього досвіду та збереженню унікальної культурної спадщини даного міста.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Науково-теоретичне вивчення сакрально-географічного розвитку туристичних дестинацій є складним і багатогранним процесом. Воно вимагає міждисциплінарного підходу, який поєднує культурно-історичні, географічні, соціологічні та економічні аспекти. Сакральні місця мають великий потенціал для розвитку туризму, сприяючи культурному обміну, економічному зростанню та соціальній стабільності в регіонах їх розташування.

Розуміння загального поняття та класифікації туристичних дестинацій є важливим для ефективного управління та розвитку туризму. Класифікація допомагає визначити специфічні потреби та особливості кожної дестинації, що дозволяє розробити більш цілеспрямовані стратегії розвитку та маркетингу. Туристичні дестинації, залежно від своїх характеристик та типу, можуть залучати різні категорії туристів і сприяти сталому розвитку регіонів.

Дослідження основних компонентів та життєвого циклу туристичної дестинації є критично важливим для ефективного управління та планування її розвитку. Кожен етап життєвого циклу вимагає специфічних стратегій та підходів для забезпечення сталого розвитку та максимізації вигод для місцевого населення та економіки. Завдяки належному управлінню та адаптивним стратегіям можна продовжити життєвий цикл дестинації, забезпечуючи її процвітання на довгострокову перспективу.

Просторова поляризація світового туристичного ринку є явищем, при якому спостерігаються значні відмінності в рівні розвитку туризму між різними регіонами світу. Це явище впливає на економічний розвиток, соціальну структуру та культурні процеси в країнах та регіонах. Для аналізу просторової поляризації використовуються різні теоретичні підходи, що дозволяють зрозуміти її причини та наслідки.

Просторова поляризація світового туристичного ринку є складним явищем, яке можна аналізувати з використанням різних теоретичних підходів. Кожен з цих підходів дозволяє глибше зрозуміти фактори, що впливають на нерівномірний розвиток туризму в різних регіонах, та знайти можливі шляхи для подолання цієї нерівності. Використання комплексного підходу, що включає економічні, географічні, соціологічні та екологічні теорії, є ключем до розробки ефективних стратегій для збалансованого розвитку світового туристичного ринку.

Формування туристичних дестинацій залежить від комплексу передумов, серед яких ключовими є природні, соціально-економічні та культурно-історичні фактори. Регіональні та макрорегіональні особливості визначають специфіку розвитку туризму в різних частинах світу, що дозволяє створювати унікальні та привабливі туристичні продукти. Розуміння цих особливостей є важливим для ефективного планування та управління розвитком туристичних дестинацій.

Єрусалим, як туристична дестинація, має надзвичайно багатий культурний та історичний спадок, що робить його унікальним місцем для туристів з усього світу. Різноманітність релігійних святинь, культурних та історичних пам'яток, а також розвинена інфраструктура забезпечують незабутній досвід для відвідувачів. Однак, для подальшого розвитку туризму необхідно враховувати політичні виклики та зосереджуватися на сталому розвитку, щоб зберегти унікальну спадщину міста для майбутніх поколінь.

Єрусалим є унікальною сакральнo-туристичною дестинацією, яка має велике значення для представників трьох світових релігій. Його географічне розташування, топографія та численні святині роблять місто важливим центром релігійного паломництва і культурного обміну. Однак, для збереження цього унікального спадку необхідно враховувати політичні та соціальні виклики, а також забезпечувати сталий розвиток туризму і охорону сакральних місць.

Єрусалим є однією з найвизначніших туристичних destinations світу завдяки своєму унікальному історичному, культурному та релігійному значенню. Місто приваблює мільйони туристів щороку, які прагнуть відвідати його численні святині та історичні пам'ятки. У цій статті розглянуто основні аспекти туристичного розвитку Єрусалиму, включаючи інфраструктуру, туристичні атракції, а також виклики та перспективи розвитку.

Організація подорожей містом Єрусалим потребує врахування багатьох аспектів, включаючи планування маршруту, вибір транспорту та проживання, а також забезпечення комфортних умов для туристів. Комплексний підхід допоможе зробити подорож до Єрусалима незабутньою та безпечною. Комплексний підхід до організації та розвитку туристичної destinations Єрусалима сприятиме збільшенню кількості туристів, покращенню їхнього досвіду та збереженню унікальної культурної спадщини даного міста.

Таким чином, туристична destinations Єрусалим представляє собою унікальну комбінацію історичних, релігійних, культурних і природних атракцій, що робить його однією з найбільш важливих і цікавих туристичних destinations у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атмосфера свободи. Чому війна не відштовхнула туристів від Ізраїлю. РБК Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/atmosfera-svobody-rochemu-voyna-ottolknula-1658331228.html>.
2. Божук Т. І. Релігійний туризм і паломництво: спільні і відмінні риси. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. 2015. Вип. 480-481. С. 112-115.
3. Вагіна Н. Класифікація методів дослідження в туризмології. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України». Одеса. ОНЕУ. 2019. С. 181-183.
4. Гаєвський В.В. Методи і досвід просування релігійного туризму. Трансформація менеджменту в умовах глобальної макроекономічної нестабільності. Миколаїв. МНАУ. 2023. С. 18-20.
5. Головня О.М. Виставкова індустрія: сучасні економічні тренди та перспективи майбутнього. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. 2022. № 1 (25). С. 162-171.
6. Городиський Ю.Я. Класифікація християнського релігійного туризму. Географія та туризм. 2016. С. 168-176.
7. Грановська В., Крикунова В., Морозова О. та ін. Економіка туризму. Херсон. Олді-плюс. 2020. 208 с.
8. Дащук Ю.Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. 2021. Вип. 126. С. 35-36.
9. Жилінська Л.А. Проблеми та перспективи організації релігійного туризму в Україні. Київ. КНУТД. 2021. 83 с.

10. Закон України про туризм від 18.11.2003 р. № 1282–IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Казьмирчук М.Г. Співвідношення релігійного та паломницького туризму у новітніх зарубіжних дослідженнях. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. 2023. С. 12.
12. Коваленко О. Ізраїль подовжив візи та допомогу біженцям з України. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/izrajil-podovzhiv-vizi-ta-dopomogu-bizhencyam-z-ukrajini-12211869.html>.
13. Ковальчук А.С. Формування понятійно-термінологічного апарату релігійного туризму і релігії. Вісник Львівського університету. 2012. Вип. 29. Ч. 2. С. 86-92.
14. Ковальчук А.С., Рутинський М.С., Манько З., Завадовський Т.Б., Каднічанський Д.А. Географія релігійного туризму в Україні. Львів. ТзОВ «Друк Захід». 2016. 454 с.
15. Количество туристов и доходы от туризма в Израиле. URL: <https://take-profit.org/statistics/tourist-arrivals/israel/>.
16. Логвин М. М., Шуканов П. В. Сакральні ландшафти України як об'єкт туризму / М. М. Логвин, П. В. Шуканов // Географія та туризм : наук, зб. – К., 2011. – Вип. 13. – С. 64–68.
17. Любіцева О.О., Романчук О.В. Паломництво і релігійний туризм. Київ. Істина. 2011. 328 с.
18. Мазаракі А. А. Туристичні дестинації (теорія, управління, брендинг): монографія / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко, С. В. Мельниченко та ін., за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 388 с.
19. Меднікова Г. Сакралізація культурних практик повсякденності // Культурологічна думка. 2019. Т. 16. № 2. С. 164-174.
20. Офіційний сайт Світової спадщини ЮНЕСКО. URL: <http://whc.unesco.org>.
21. Патійчук В. Функціональні особливості організації релігійно-паломницьких турів. Науковий вісник Східноєвропейського національного

університету імені Лесі Українки. Економічна і соціальна географія. 2015. Вип. 15 (316). С. 24-31.

22. Сайчук В.С. Методичні аспекти суспільно-географічного дослідження релігійного туризму. Економічна та соціальна географія. 2014. Вип. 2 (70). С. 8.

23. Сакралізація // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/sakralizatsiya/>.

24. Смирнов І.Г., Любіцева О.О., Гринюк Д.Ю. Цитадель Масада (Ізраїль): можливості геотуризму // Геотуризм: практика і досвід: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Львів: Каменяр, 2022. С. 86-89.

25. Смирнов Ігор, Любіцева Ольга, Гринюк Діана. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Сакральне та туризм» (м. Київ, 28 квітня 2023 р.). Стіна плачу: туристичний магніт Ізраїлю. К.: ТОВ «Геопринт», 2023. 325 с. С. 75-80.

26. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. – URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-r.

27. Тарасова В.В. Статистичне дослідження організації релігійного туризму в Україні. Поліський національний університет. Вип. 51. 2021. С. 324-330.

28. Тарасова Валентина, Ковалевська Ірина. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Сакральне та туризм» (м. Київ, 28 квітня 2023 р.). Сутність і значення сакральних категорій в туризмі. К.: ТОВ «Геопринт», 2023. 325 с. С. 16-19.

29. Чередниченко А.О. Розвиток релігійного туризму як шлях до відновлення туристичної галузі в умовах соціально-економічної кризи. УкрДУЗТ. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. Вип. 58. С. 226–232.

30. Шудляк Н. Сакралізація природних об'єктів у духовній культурі українців Поділля // Етнічна історія народів Європи. 2016. Вип.50. С.98-104.

31. Шуканов П. В. Використання етимологічного методу в сакрально-географічних дослідженнях // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Геологія – Географія – Екологія. – 2012. – № 997. – С. 164–168.
32. Шуканов П. В. Глобальний цивілізаційний простір: науково-методологічні засади суспільно-географічного дослідження : [монографія] / П. В. Шуканов ; за наук. ред. проф. К. А. Нємця. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 287 с.
33. Шуканов П. В. Моніторинг геоекономічної трансформації світового ринку туристичних послуг / П.В. Шуканов, О.В. Горячов, В.Д. Карпенко, Н.М. Карпенко // Часопис соціально-економічної географії. – ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017. – № 23 (2). – С. 38-44.
34. Юрченко С.О., Юрченко О.Є. Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2017. Вип. 6. С. 216-220.
35. Паломницький центр Віфлеєм. URL: <https://palomnyk.org.ua/krayiny-palomnyctv/>.
36. Подорож до Єрусалиму у 2024 році. URL: <https://triphearts.com/ua/israel/city-jerusalem>.
37. Western-Wall. URL: <https://www.britannica.com/topic/Western-Wall>.